

Doze raporturi

de ale acelu

prefecti de legiuni romanesci,

cari in anulu 1848/9 au sustinutu luptele cu
insurgentii unguri pana la reintrarea trupelu
imperiali in Transilvani'a.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Traduse dupa textulu originale germanu substernutu gubernulu
centrale din Vien'a si apoi publicate in „Romanen der öster-
reichischen Monarchie“. Vien'a 1850.

(Editur'a Observatoriu).

Sibiu.

Tipografi'a lui W. Krafft.

1884.

Doze raporturi

de ale acelu

prefecti de legiuni romanesci,

cari in anulu 1848/9 au sustinutu luptele cu
insurgentii unguri până la reintrarea trupeloru
imperiali in Transilvani'a.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Traduse dupa textulu originale germanu substernutu gubernului
centrale din Vien'a si apoi publicate in „Romanen der öster-
reichischen Monarchie“. Vien'a 1850.

(Editur'a Observatoriului).

Sibiiu.

Tipograf'a lui W. Krafft.

1884.

Raportu

despre faptele óstei poporane romanesci, care a statu sub comand'a lui Simionu Balintu pe timpul resboiului civile din Transilvani'a in anii 1848/9.

Preste puçinu dupa celu de ântaiu congressu tinutu la Blasiu in 15 Maiu, in urmareá intrigeloru partidei magiare din orasiela montanistice, ómenii dela potere ai factiunei teroristice me arestara si me portara dintr'o temnitia in alt'a intre bataile cele mai brutali si intre suferintie nespuse. In timpul captivitatiei mele am fostu mai de multeori in pericolu de a fi omoritu de càtra plebea magiara fanatisata si asmutiata, éra odata erá pe aici cá se fiu aruncatu de viu in flacari. Tóta vin'a mea fusese, cà eu care cunosceam bine tendentiele destructive ale noului magiarismu, totudeauna m'am adoperatu cá se ferescu de acelea pe poporulu romanescu, éra cá preotu se'i dau invetiatura despre datoriile càtra imperatu, monarchia si càtra patria.

Mai in urma, pe candu eu gemeamu in temniti'a dela Aiudu, poporulu romanescu siliitu prin terorismulu ungurescu si prin fatal'a lege de recrutare, careia romanii credintiosi nu voiau se se supuna, din cauza cà aceea nu erá sanctionata de càtra imperatulu, in a dou'a diumetate a lunei Septembre aceluiasi anu (1848) s'a tinutu adunarea a dou'a la Blasiu. Cu acésta ocaziune am fostu si eu liberatu din temnitia in urmareá cererei énergice facute de càtra poporu. Dupa desfacerea adunarei, fàra a'mi luá o sfera anumita de activitate, m'am folositu numai de auctoritatea mea la poporu, pentru-cá intru intielesulu concluseloru dela Blasiu si alu proclamatiunei comandantului F. M. L. de Puchner din 18 Octobre, se'lu invetiu a'si cunósce datoriile sale si a apera averea erariala. Indata dupa catastrofa trista din 23 Octobre 1848 dela Zlatn'a, oficialii camerali, cari au scapatu la Abrudu cu viétia, m'au rogatu se

mergu la Zlatn'a, pentru-cá se scapu pe functionarii cari se mai aflau acolo, si totuodata se readunu dupa potintia banii imperatesci cari se perdusera in timpul incendiului.

Din respectulu humanitatiei si alu datorintiei pentre aperarea averei erariale amu luatú asuprá'mi, fára a mu retrage, acea missiune fórté periculósa si am caletoritu indata la Zlatn'a. Ajunsu acolo in 28 Octobre amu tñnutu o cuventare la poporulu adunatu in numeru mare, spre a'lu molcomi. Urmarea fù, cá mai multi oficiali cari erau arestati au fostu liberati ; dara pe controlorulu Ignatiu Marillai, care se compromisese mai multu decâtu altii cu rebelii, numai asia amu fostu in stare de a'lu scapa, cá amu promisú poporulu, cá 'lu voiú duce in captivitate la Campeni.*)

Preste acésta locuitorii din comunele de prin pregiuru au restituitu in 3—4 dile aprópe 2000 galbini, mai multe maji de argintu si arama prefacute in moneta, precum si câteva libre de aurú crudú, care fusesera furate din cassele erariale. Tóte acele sume le amu datu pe lângá o lista pe care erau consemnate, controlorulu cameralu Hildebrand, care a si ingrigitu a le transporta la Alba-Juli'a in securitate. Mai tardiu investigatiunea s'a continuatu si de cátra comissiunea numita spre acelasi scopu dela tesaurariatu.

In 6 Novembre am condusu unu micu despartimentu din poporulu armatu de cátra mine, adunatu la Rosi'a de munte, cátra Aiudu, pentru-cá se ajutu acolo operatiunile militari, si pe cátu tñmpu capitanulu Gratze se aflá in negociatiuni cu magiarii din Aiudu, eu 'iam fostu interpretele lui. In 8 Novembre eu eramú la Teiusiu, unde in aceeași di ne venira din comitatulu Zarandu scirile cele mai triste. Fiindu-cá prefectutu Buteanu n u se mai afla in viétia, pentru-cá se raportedie despre evenimentele din prefectur'a sa, asia eu me simtiu obligatu a le atinge pe scurtu si pe acelea, pâna in timpulú candu am fostu denumitu prefectu alu vechiloru S a l i n e (Turd'a).

*) Famili'a Marillai este una din cele renegate de pe la Densusiu in districtulu Hatiegului. Red.

Dupa-ce adeca in jumetatea a dou'a a lunei Octobree s'a latitu scirea cu repejunea fulgerului despre desarmarea magiariloru rebeli prin trupele imperatesci si prin poporulu romanescu armatu, atunci romanii din comitatulu Zarandu se resculara de sine, si in credintia cá ei prin aceea facu servicii bune causei imperatesci, au inceputu se desarme si se arestedie pe familiile magiare fruntasie, care se distinsesera prin zelulu loru pentru uniune si prin ur'a cátra romani. Cu acésta ocasiune s'au intemplatu câteva excesse grele pe la locurile unde romanii au datu preste resistentia mai cerbicósa din partea magiariloru. Pe atunci eu me aflám cu prefectii Avramu Jancu si Buteanu la Campeni. S'a decisu indata, cá se trimitemu acolo pe trei romani, cari in comitatulu Zarandu se bucurau de nume bunu, adeca pe cancelistulu dela tesaurariatu Avironu Telechi, pe asesorulu de comitatu si cancelistulu la tabl'a regéscá in Osiorheiu Alexandru Candea,*) si pe doctentele din Abrudu Joanu Nemesiu ; éra ordinulu ce li s'a datu a fostu, cá se curme disordinea ulterióra, pe cei persecutati se'i apere, pe acei cari arlu fi capabili de a se'inrola in poporulu armatu se'i organisadie, éra pe ceilalti se'i desarme. Telechi si Nemesiu au mersu la Bradu, unde au restabilitu linisceá, pe familiile magiare persecutate le-au luatú in aperarea loru adapostindu-le in cas'a cea spatiósa a lui Josifu Kóvér, éra masseloru involburate le-a declaratú, cá acele familii sunt pazite acolo cá in captivitate. Prin acestea mesuri poporulu fú linistitu. Candu au mersu la Halmagiu, acolo pe lângá cooperarea oficialiloru de salina de acolo din locu, apoi cu a bravului parochu romanescu Joa nu Moga si a fiului aceluia Jeronimu, teologu absolutu, cei arestati erau dejá pusi in libertate.

Dupa acestea poporulu din comitatulu Zarandu adunatu cu tóta grab'a si armatu s'a concentratu la satulu Gura-Valii la fruntari'a Ungariei, dara nefindú inca organisatu, in 28 Octobree atacatu de cátra insurgenti sub comand'a lui Botzko, a fostu respinsu cátra Halmagiu. Atunci insurgentii detera focu sateloru Plesuti'a si Halmagelu

*) Magiarisatu Kendi.

si dusera in captivitate pe parochulu romanescu Eutimie. Halmagenii spaimantati in urm'a celoru intemperate tînura consiliu cu tribunulu Cîndea asupra mesuriloru care ar fi de luat. Acelu tribunu le declarà lorù, cà elu cu trup'a sa armata numai cu lanci nu e in stare se resiste vrajmasiului ; totusi pentru-cà se nu lase acelu orasielu in prad'a furiei insurgentiloru, elu va incerca negociatiuni cu densii, ceea ce s'a si intemplatù ; dara in decursulu negociatiuniloru insurgentii perfidi calcandu'si cuventulu au aruncatu pe Cîndea in prinsóre, eara orasiului nu i-au datu focu, numai biseric'a romanésca fù bombardata dintr'unu tunu. Tribunulu Candea, doi preoti romanesci, intre cari erá si susu numitulu Eutimiu si inca alti 6 romani fusera spendiurati atunci indata.

Nu multu dupa aceea, in primele dile ale lunei Novembre s'a intemplatù catastrof'a tragica dela comun'a Ternav'a. Insurgentii in numeru cá de una miie ómeni, prevediuti bine cu calarime si artileria au inaintatu dela Halmagiu càtra Bai'a-de-Crisiu ; in contra lorù au mersu poporulu romanescu armatu condusu de tribunii Telechi si Nemesiu si comandatu de càtra locotenentulu Clima, care avea cu sine si càtiva soldati granitieri. Poporulu armatu era la 3000 de ómeni, ii lipsia inse atàtu cavaleri'a càtu si ori-ce artileria care se'i spriginésca operatiunea. Ajunsu poporulu intru o vale la satulu Ternav'a, dintru odata se vede incunjuratu si atacatu de càtra insurgenti din tóte partile ; cavaleri'a taiá infricosiatu printre liniile poporului inmarmuritu ; dara si artileri'a insurgentiloru au adausu multu la perderea luptei. Aprópe 800 (optu sute) de romani au fostu macelati, éra restulu s'a respanditu in fuga selbatica càtra Baia-de-Crisiu, unde a dou'a di tribunulu Telechi, care si elu scapase cu fug'a, numai cu mare greutate a fostu in stare de a'lu readuna, éra celalaltu tribunu Nemesiu a cadiutu in captivitate. Locotenentele Clima cercase cu 7 granitieri a'si salva viéti'a intr'o casa da economia din satu, isi perdù inse viéti'a totu acolo in flacarile acelu edificiu, pentru-cà vrajmasiulu a si datu focu satului, si l'a prefacutu intregu in cenusia. Toti locuitorii satului cari au scapatu din acelu focu marturisescu pàna astadi, cà acésta fù sórtea locotenentelui Clima. Din contra

unii afirmau pe atunci, că Clima ar fi fostu taiatu in bucati de cătra insurgenti.

Caus'a catastrofei aceleia este neexplicabil'a usioratate a locotenentelui Clima, care cá oficiaru comandante nu inaintase nici macaru patrole, pentru-cá se recunósca regiunea; de aceea se escase pe atunci faim'a repetita, apoi mai de multe ori si tare crediuta, că Clima ar fi fostu intielesu cu vrajmasiulu, pentru-cá se duca pe poporulu armatu in curs'a ce i s'a pusu, éra mai tardiu ori că tetiunarii nu l'au cunoscutu, sau că ei l'au facutu victima in adinsu.

Acum insurgentii au ajunsu neinpedecati la Bai'a-de-Crisiu, éra de acolo au plecatu indata spre Bradu. Aici poporulu adunatu au avutu a trei'a lovire cu insurgentii, care de si nu a fostu fàra gloria, elu inse in fine totu a trebuitu se se retraga.

Aici trebue se observu, că tribunulu Telechi dupa scaparea sa cu restulu poporulu armatu din Bai'a-de-sange dela Ternav'a la Bai'a-de-Crisiu, a provocatu pe oficiariulu cameralu Fank, cá se se duca din orasiu cu cass'a erariala, si pentru-cá se o puie la Abrudu in securitate, se plece impreuna cu poporulu armatu. Elu a promisú că va urma cónsiliulu ce i s'a datu, a si luatú la parere unele mesuri preparative, dar totu a remasu pe locú, si cass'a impreuna cu banii aflati intrens'a o a datu rebeliloru, cari au trimis'o la Pest'a.

Dela Bradu vrasmasii s'au intorsu la Bai'a-de-Crisiu, au dusu cu sine si cätiva romani in captivitate; ajungèndu acolo, ei au spendiuratu pe tribunulu Nemesiu si inca pe alti optu romani. Intre acesti nefericiti a fostu si socrulu parochului din Bai'a-de-Crisiu, unu betranu de ani 75.

Acestea sciri intristatòrie au ajunsu, precum s'au aratatu mai insusu, in 8 si 9 Novembre la Teiusiu, unde me aflam eu pe atunci. S'a si decisu indata, cá eu, Buteanu si capitanulu Ivanovich se plecamu in comitatulu Zarandului. Ajungèndu noi la Alba-Juli'a, ni s'a datu una compania dela regimentulu Carolu Ferdinandu sub comand'a capitanului seu Novak, unu arménu de nascere. Acésta compania este aceeaasi, care cu doue septemani inainte fraternisase cu magiarii

dela Aiudu si a participatu la escursiunea lui Stefanu Kemény, carele prefacuse in cenusia satulu Majin'a si o mare parte din Cacov'a. Noi inse amu aflatu, cà la câteva dile dupa aceea romanii din acea compania s'au sculatu asupr'a numitului capitanu si l'au silitu se se desface de magiari. Asia eu si Buteanu n'amu avutu cauza de a ne prea bucura de acestu ajutoriu. Ajunsi la Abrudu, noi am potutu se induplecamu pe capitanulu Novak numai cu mare greutate, cá se inaintiede mai departe in comitatulu Zarandu. La Mihaileni ne impreunaramu cu poporulu armatu sub conducerea tribuniloru J. Siulutiu, N. Moldovanu, N. Beguescu, Bertlef si Kaiser. In 13 Novembre noi amu ajunsu la Bradu, in 14 la Bai'a-de-Crisiu. In faci'a acestui orasielu se asiediara castre (Lager) si se luara mesuri pentru inmortentarea lui Nemesiu si aceloralti companioni ai sei nefericiti, cari se mai aflau totu spendiurandu de funii; éra noi insine merseramu cu compani'a in orasiu, cá se mánemu acolo preste nópte. Preste una óra ne veni scirea, cá unu despartimentu alu poporului armatu a prinsu pe 6 magiari si ia spendiuratu indata cá repressalia pentru cei 18 romani ucisi totu cu modulu acesta aici si la Halmagiu. Cà-ci adeca romanii vedindu pe preotii si pe invetiatii loru spendiurati, furi'a loru nu mai cunoscea margini si nu se mai poteau intrena; de aceea érá si pentru Buteanu unu lucru fórte periculosu a porni o cercetare spre a pedepsi pe cei vinovati, si se vedù silitu a se abate dela planulu seu.

A dou'a di sosira in ajutoriulu nostru, unu despartimentu alu poporului armatu din districtulu Hategului condusu de vice-prefectulu Antonie Grigorescu, éra sub comand'a locotenentiloru Crainicu si Paserariu doue plutóne de husari romanesci, cari inse erau din cei incorporati la regimentulu secuiescu de husari, apoi una compania de granitieri din regimentulu I romanescu comandata de capitanulu Gabler, si inca una compania de gardisti sasesci dela Orascia sub comand'a capitanului loru Pfaffenhuber.

In 16 Novembre mi se incredintià missiunea de a merge la Bradu si a infintiá acolo unu magazinu pentru trupe. Eu plecaiu indata, éra pentru magazinu

am alesu cas'a lui Kővér; am luat mesurile necesare pentru-că se'lu implu, si in aceeași di am pornitu pentru trupele dela Bai'a-de-Crisiu trei cara incarcate cu pane. Acestea tóte au decursu cu celu mai bunu resultatu, pentru-că tñutulu acela inca nu fusese devastatu de càtra rebeli, si se aflau de tóte in abundantia.

In aceeași di romanii adusera la mine pe o germana, pe care o prinsesera. Eu aflaiu la dens'a o scrisóre, pe care ea o primise tocma atunci dela barbatulu seu din Ungari'a. Acesta fiindu baiesiu topitoriu la minele dela Rud'a, plecase cu insurgentii din comitatulu Zarandu, éra acuma scriá nevestei sale, cá se aiba voia buna, cà-ci preste puçinu va sosi din Ungari'a unu corpu de trupe numeróse in comitatulu Zarandu. Acea scrisóre am dat'o si gardistiloru sasesci, cari erau acolo, cá se o citésca, apoi am si trimis'o indata la Bai'a-de-Crisiu.

In 17 demánéti'a, pe candu eu faceam dispozițiuni cá se primescu transporturi de victualii la magazinu, dintr'odata vediui, cà gardistii sasesci pléca inapoi càtra casa, dupace mai ántaiu au depredatu cu totulu casele lui Bihari. Pe la amédi ajunse si capitanulu Novacu cu compani'a sa, si trecù mai departe càtra Abrudu. Pe la 5 óre dupa amédi veni si poporulu armatu din districtulu Hatiegului si apucà calea càtra Dev'a. Totu asia facù si capitanulu Gabler. Dupa o jumetate de óra ajunse si capitanulu Ivanovich cu prefectulu Buteanu la Bradu.

Eu tóte aceste miscari nu mi-le poteam esplica, si rogaiu pe capitanulu Ivanovich, cá in acea nópte se remana in Bradu; elu inse nici-decátu nu se invoi, si asia veniramu pâna la Criscioru, unde amu si remasu. Numai aici am fostu in stare se affu dela capitanulu Ivanovich, cà domnii oficiari in urmarea scrisorei susu memorate trimise de mine densiloru, au tñutu unu consiliu belicu, si au decisu a se departa din comitatulu Zarandu. In modulu acesta, comitatulu fù datu in prada si Buteanu se vediù necessitatu a lupta mai multe luni numai singuru in contra vrajmasiului multu mai numerosu, pâna candu dupa incordari supra-omenesci a trebuitu se se retraga de acolo.

In 18 Novembre parasindu eu acele regiuni m'am intorsu acasa. Aci trebue se mai adaogu, cà de si magiarii au prefacutu in cenusia comunele Halmagelu, Plescuti'a, Ternav'a si alte comune romanesci din comitatulu Zarandu, totusi romanii pàna in dio'a in care amu parasitu eu acelu comitatu, n'au datu focu la nici-o curte sau casa de ale proprietariloru.

In 10 Decembre 1848 onor. comitetu romanescu de pacificatiune m'a numitu prefectu alu vechiloru Saline (Turd'a), éra escelenti'a sa comandantele generalu br. Puchner m'a confirmatu in acésta functiune. Prin acésta mi s'a impusu problem'a grea de a apera strimtorile de munti de càtra Turd'a, din care parte rebelii isi repetiau in acea regiune excursiunile loru cele devastatóre cu furia totu mai mare.

Spre scopulu acesta eu imi asiediaiu in 28 Decembre castrele mele la satulu Ocolisiulu-mare, si acolo ocupaiu cu poporulu meu armatu positiunile cele mai importante. La apropierea mea cetele desfrenate ale insurgentiloru comandate de Retegi s'au retrasu, dupace au omoritu pe mai multi locuitori innocenti din vecinulu satu Ocolisiulu-micu.

In 11 Ianuariu 1849 imi veni scirea, cà rebelii Ludovicu Pápai si Retegi stationati in Iar'a au incursu (navalitu) asupra satului Muntele-Baisiórei, si acolo au datu focu la 7 case, intre care era si cas'a parochului romanescu. Eu am si manecatu indata intr'acolo, pentru-cá se punu capetu devastatiuniloru, ei inse s'au retrasu pe candu eu me apropiamu de ei; totusi eu ii luaiu la góna pàna aprópe de Iar'a si le-am ucisu doi ómeni. Dupace au innoptatu, am incetatu a'i mai urmari si m'am intorsu in castrele mele dela Ocolisiulu-mare.

Vediendu eu cà rebelii inca totu nu incetédia cu tecionariile si cu omorurile, éra de lupta se ferescu la tóte ocaasiunile, m'am decisu a'i cauta chiaru in cuibulu loru in Iar'a, si a'i ataca. In 14 Ianuariu esindu eu din castrele dela Ocolisiu, amu plecatu cu totu poporulu armatu càtra Iar'a.

Dupace am ajunsu pe teritoriulu acestui orasielu, mi-am impartitu trup'a de armati in trei colóné: pe una care formá aríp'a drépta, o puseiu sub comand'a tribunului

Clemente Aiudanu, lângă care am datu și pe vice-tribunulu J. Aurarianu Galgotti*); arîp'a stanga o deteiu vice-tribunului Dionisiu Telechi; trup'a principala o am comandatu eu insumi și am purcesu cu ea dreptu la Iar'a, éra cele doue colóne apucara pe cali laterali. O cêta de insurgenti cá de 50 pâna la 60 ómeni, pe care o vediuuramu ântaiu, se prefacû a se retrage la o parte, precum se crede, cu scopu cá se ne abstraga pe noi din directiunea ce luaseramu; eu inse am detasiatu numai unu despartimentu din arîp'a drépta sub comand'a vice-tribunului J. Aurarianu Galgotti cá se'i ia la góna. Ai nostrii iau și ajunsu între Iar'a și Surducu; au ucisu 8 (optu) din ei, éra ceilalti s'au respanditu spre Turd'a. Dupacê a observatu trup'a principala a insurgentiloru acea actiune a nóstra, s'a defacutu in doue parti, dintre care un'a s'a retrasu câtra Agrisiu pe o colina mica, care fû ocupata de ei. Arîp'a nóstra stanga primí ordinu, cá se tîna in locu (in Schach) pe acelu despartimentu alu insurgentiloru. Partea multu mai mare a insurgentiloru a remasu pe locu in orasielu, in care a ocupatu casele cele mai acomodate și turnurile bisericeloru; cu tóte acestea merseramu înainte fâra a sta pe locu.

Ajungèndu la hotarulu acelu orasielu, me intempinâ o femeia betrana cu rogarea, cá se nu cutediu a intra in orasiu, pentru-câ in lafntru sunt vrajmasi multi, cari au decisu cá se aiba capulu meu cu ori-ce pretiu; cu tóte acestea ómenii nostri armati strabatura in orasiu, unde inse au fostu primiti cu focuri dese de pucsi din ferestrele caseloru, și din turnurile bisericiloru. Aflandu eu, câ dintre ai nostri au cadiautu 12 insi, am decisu se'mi retragu poporulu și numai se inchidu orasiulu juru inprejuru; ómenii inse erau atâtu de inversiunati din caus'a atrocitatiloru comise de insurgenti in comunele de prin prejuru; in câtu voiau se ocupe casele nesmintitu prin asaltu. In acelu momentu bravulu centurionu Joanu Bererelu din Valea-Lupsiei cu 50 de barbati valorosi dete asaltu bisericeii unitariane, strabatû in trens'a, și apucandu pe scarile turnului ajunsse pâna

*) Cu numele magiarisatu Aranyosi.

la insurgentii carii trageau focuri de acolo. In puține minute acestia fusera deculati, mai multi din ei ucisi, éra ceilalti se aruncara ei insii din ferestrele turnului. In urmareea acestei fapte ceilalti insurgenti perdiundu ori-ce curagiu isi cautara scaparea in fuga; dara pe candu esiau pitulati de prin case, poporul armatu ucise pe mai multi, éra ceilalti scapara la Turd'a. In timpul bataliei s'au aprinsu mai multe case. Asia eu comandaïu tribuniloru, cá se se retraga din orasiu cu poporul armatu, ceea ce inse mi-a successu numai dupa mari incordari, din cauza cá poporul meu armatu érá compusu in parte mare din locuitorii sateloru de prin prejuru, care inse tóte erau depredate si mai multe din acelea prefacute in cenusia de cátra rebeli. Prin acele fapte si prin resistanti'a din orasiu resbunarea romaniloru ajunsese in gradulu supremu. Asia eu am trebuitu se alergu mai de multe-ori calare dintr'unu capetu alu orasielului pàna la celalaltu, mi-a cautatu se intru prin case si se tragu afara cu puterea pe acei inversiunati. In acésta lupta vrajmasiulu a perduto 121 de ómeni, cari au ramasu morti pe locu, éra numerulu ranitiloru noue nu ne este cunoscutu. Noi din partea nóstra amu avutu 28 morti si 15 greu raniti. Poporul armatu s'a intorsu éra la Ocolisin.

A dou'a di affaiu cu destula durere, cá rebelii neinvetiandu nimicu din lectiunea data loru cu o di mai inainte, s'au inmultitu cu alte cete din Turd'a, si strabatendu in regiunea Ierei, acolo au prefacutu in cenusia satele Surducu si Bicalatu, si chiaru in orasielulu Iar'a au aprinsu tóte casele romaniloru si biserica loru; au omoritu mai multi betrani si prunci nevinovati, cari nu avusera timpu se fuga si apoi éra s'au retrasu. Dupa departarea loru, romanii fugiti din comunele arse in paduri, intorcèndu-se acasa isi resbunara cu aceea, cá detera focu la tóte casele magiare din Iar'a câte remasesera neatinse.

In 17 Ianuariu ne veni scirea, cá rebelii in numeru de 1200 s'au asediatu la satele magiare Lit'a si Sava-disl'a*). In 18 Ianuariu pe la una óra dupa mediulu

*) Magyar Léta, Szent-Lászlo.

noptii am plecatu cu cetele mele armate si in faptulul dilei ajunsei pàna la anteposturile loru. Aici pe siesulu dela Lit'a unгурésca se intinse o batalia, care a duratu 2 óre; vrajmasiulu a fostu respinsu. Acum inse le venira in ajutoriu trupe próspele dela Clusiu, care cetate se afla in distantia numai de doue óre dela loculu de lupta. Vediendu eu acésta, m'am trasu de asupra locului numitu Cacov'a-Ierei, si am ocupatu acolo positiune buna. De aici am respinsu cu venatorii si cu lanciai mei unu atacu de cavaleria alu vrajmasului, si folosindu-me de disordinea produsa prin acésta in óstea vrajmasiésca, me arucaiú érasu cu asaltu in siesu, si dupa o lupta ferbinte de o jumetate de óra am pusu pe vrajmasiu in fuga. Elu a lasatu pe loculu de lupta 45 morti, pe cari mai tardiu locuitorii din Lit'a-romanésca au fostu siliti a'i transporta la satulu unguurescu Savadisla, si a'i ingropa acolo. Perderea nóstra a fostu aci de 13 morti si càtiva raniti.

In 22 Januarius imi veni scirea, cà in orasiulu Trascau s'au asiediati 400 militiani (honyéd) si cà de acolo ei infestédia regiunea. Eu manecaiú indata cu doue despartimente ale trupeloru mele in doue directiuni, pentru-cà daca se va potea, se atacu pe rebeli din doue laturi. Ei inse avisati de timpuriu despre venirea mea, s'au retrasu cu cea mai mare graba la Ciagzu*) in scaunulu Ariesiului. Eu n'am intratu in orasiu, pentru-cà am voitu se'lu crutiú, ci am invitatu numai pe locuitorii fruntasi la mine in lagaru, le-amu recomandatu, cà se remaie credinciosi imperatului, si pe trupele rebele se nu le mai primésca in mijloculu loru, ceea ce densii au si promisú, dara n'au facutu; pentru-cà indata dupa întórcerea mea ei au trimisú pe deputatii loru la Turd'a, de unde au cerutu trupe mai numeróse de ocupatiune pentru orasiellele Trascau si St. Giorgiu; éra rebelii n'au lipsitu a le implini dorinti'a, si au trimisú acolo pe comandantele Rakosi cu trupe numeróse. In reintórcerea mea dela Trascau venindu calare pe intunereculu noptii, am cadiutu cu calulu intr'o regiune petrósa, si m'am ranitu atàta de reu, încàtu

*) Unguresce Csegez.

am fostu silitu se lasu óstea si se mergu acasa, pentru-cá acolo se'mi cautu vindecare. Fiindu-cá tóte incordarile rebeliloru din aceste regiuni aveau de tînta ocuparea orasielului montanisticu Ofenbai'a, eu spre a'lu apera pe acela, departandu-me am lasatu pe vice-prefectulu Alex. Baritiu si pe tribunulu Vas. Ciurileanu cu unu despartimentu alu trupeloru mele la comun'a Salciu'a, am mai postatu si altu despartimentu cá reserva la Bradesci între Salciu'a si Ofenbai'a.

In 26 Ianuariu am primitu eu dela comandantele rebeliloru Rakocsi o scrisóre, intru care elu me provóca, se depunu armele, pentru-cá trupele imperatesci sunt batute pretotindeni, si mai tóta Transilvani'a este cucerita de cátra magiari; in casu candu eu nu m'asiu supune, imi amerintia cá elu va extermina tóte satele romanesci din munti cu toti locuitorii prin focu si sabie. Eu iam respunsu, cá romanii credinciosi juramentului depusu imperatului in cele doue adunari dela Blasiu, sunt prea decisi cá pentru imperatu si pentru natiunea loru se invinga sau se móra cu armele in mîna.

Eu inca nu eram vindecatu de totu, pe candu ajunsuiu in 20 Februaru pe la amédi in Ofenbai'a. Dupa 2 óre tribunulu Joanu Ciurileanu imi aduse scirea, cá lancerii dela Salciu'a fiindu atacati in aceeași di de cátra Rakocsi au fostu batuti. Eu me puseiu indata in actiune si adunandu'mi poporulu armatu chiamaiu la mine si rezerv'a lasata la Bradesci, apoi inca in acea séra inpartiiu trup'a in doue colóne. Un'a comandata de tribunulu Joanu Ciurileanu fú indreptata se tréca preste dealulu Alescau la stàng'a comunei Salciu'a, unde se asiediasé vrajmasiulu dupa retragerea lanceriloru, éra acolo se'si aléga o positiune acomodata si in diori de di se atace pe rebeli. Colón'a ceealalta era condusa de mine insumi si inaintandu pe rífulu Ariesiu in josu spre a ocupa locu de ceealalta lature la Salciu'a, se inchida calea pe carea venise vrajmasiulu. Acesta inse observandu apropierea nóstra s'a retrasu pe alta cale pe sub asia numitulu Muntele-Trascaului, dupace mai ántaiu a datu focu la cincii case in Salciu'a si a omoritu pe dascalulu din satu anume St. Salciuanulu, parinte alu

unei familii numeróse si serace; a mai omoritu si pe alti 3 betrani. Totusi antegard'a nóstra au ajunsu pe vajmasiu la Fântanele (a nu se confunda cu locul Fontanele dela Huiedinu); aci elu fù atacatu cu inversiunare. Rebelii inse n'au statu pe locu, ci s'au departatu iute cu perdere de doi morti si mai multi raniti, cum si cu lasarea unui tunu mai micu, apoi trecèndu muntele s'au intorsu éra la Trascau.

In 27 pe candu se facea dioa aflaramu, èa una alta trupa vrasmasia mai numerósa mánecase in aceeași nópte dela St. Georgiu si inaintá cu scopu de a se intruní cu despartimentulu dela Salciu'a si a trece la Ofenbai'a. Indata ce baturamu pe vrasmasiulu dela Salciu'a, ne inpulparamu iute cá se taiemu si aceluí despartimentu calea càtra Ofenbai'a. Noi purceseramu in trei colóne, éra intre comunele Bedeleu si Valea-Poienei ne aruncaramu asupra vrasmasiului. — Colón'a nóstra drépta o comandá parochulu din Valea-Poienei; cea stànga era comandata de J. Munteanu parochu in Bedeleu; la trup'a princípala in centru comandaramu noi, tribunulu Mateiu Nicola, vice-tribunulu Gratian Cratianu si primulu decurionu Grigorie Muncaciu, toti trei renumiti pentru curagiulu si bravur'a loru. Lupt'a se incepù càtra 10 óre inainte de amiédi si ea durà cu norocu schimbatiosu pàna 1 óra dupa amiédi. Pe la ór'a acésta noi deteramu unu asaltu generalu; vrasmasiulu fù respinsu si luat la góna càtra St. Georgiu. Elu lasà pe locul de lupta 15 morti, noi inse avuramu numai càtiva raniti. In acésta lovire s'a distinsu mai susu numitul decurionu Georgiu Muncaciu prin bravura stralucita. Dupace adeca se comandà atacu generalu, elu strabatù pintre cei mai curagiosi inainte, deculà singuru elu pe trei rebeli, si inca totu mai voiá se inaintedie, pe candu o cèta de insurgenti ilu primi cu o desiárja intréga. Elu inse in acelasi momentu se aruncà la pamentu si asia nu a fostu lovit de glóntie. Diece militiani cre-diendu cà este mortu, se aruncara asupra lui, cá desbracandu'lu se'i ia hainele dupa datin'a loru; atunci inse elu se scóla iute si din pusc'a sa cu doue tievi mai ucide pe doi dintre ei, dupa care fapta ceilalti o luara la fuga rapede.

Dupa acestea la doue zile anteposturile nóstre au prinsu doi spioni ungueresci si 'iau adusu la mine. Dupa amerintiari repetite am reusitu cá se'mi dea respunsu la mai multe intrebari, dintru care eu m'am convinsu, cá rebelii sunt prea decisi cá se petrunde la Ofenbai'a in dóue directiuni, dela Trascau si dela Iar'a, pentru-cá se ia cu ori-ce pretiu acelu orasiu montanu, éra apoi se se intrunésca cu rebelii cari operau in comitatulu Zarandu asupra celorualte orasie montanistice. Deci eu deteiu in 26 Februaru ordinu, cá doue despartimente din trup'a mea armata se ocupe cele doue strimtori de munte dela Cacov'a-Ierei si dela Salciu'a; pe cea de ántaiu cá se dea peptu cu rebelii cari voiau se inaintedie dela Iar'a, pe ceealalta, cá se resiste la cei ce voiau se strabata inainte dela Trascau.

Intru adeveru, cá in Martiu au venitu dela Clusiu si dela Lit'a ungurésca cá la 60 militiani (honvéd) si au atacatu anteposturile nóstre asiediate la Cacov'a-Ierei. La apropiarea loru poporulu nostru armatu adunandu-se plecà in doue colóne contra vrasmasiului. Colon'a stanga érá condusa de cátra fratii si tribunii Joanu si Vasilie Ciurileanu, érá cea din drépt'a de cátra Iar'a stetea sub comand'a tribunului Mateiu Nicola si cu J. Daniel si Gratianu Cratianu. Lupt'a se incepù pe la 10 óre inainte de amédi si tñnú doue óre. Rebelii fusera aruncati pàna dincolo de valea Ierei, si au lasatu cincii morti pe locu. Intre acestia se aflá si comandantele loru Debretzi, unu secuui, care mai inainte fusese provisoru la economi'a familiei Vikol.

In 22 Martiu trup'a de lanceri fù atacata din nou de cátra o miie trei sute voluntari magiari la Cacov'a-Ierei. Lupt'a se incinse intre colin'a Masca si intre Valea-Ierei, si a tñnutu dela 1 pàna la 3 óre dupa amédi. Trup'a lanceriloru din lipsa de munitiune, si fiindu-cà lancerii astadata n'au potutu se dea asaltu cá la alte ocazioni din caus'a focului necurmatu de plotonu alu vrajmasiului, au trebuitu se se retraga cu perdere de 3 morti si 5 raniti la Ocolisiulu-màre. Dupace inse noi ne-amu intaritu si ne-amu cumparatu munitiune, ne intorseramu érá la Cacov'a-Ierei.

In 13 Aprile au venitu asupra noastră 1500 de voluntari (önkéntesek), parte dela Clusiu parte de cătra Turd'a. Dar pe candu Turdenii au si ajunsu in diori de di până la anteposturile noastre, Clusienii au intardiatu inca câteva ore. Deci eu lasaiu o parte a poporului armatu sub tribunii Matheiu Nicola si J. Daniel, cum si vice-tribunii Vasilie Balint si Gratianu Cratianu la Cacov'a, pentru-că se observe pe insurgentii carii veniau dela Clusiu, éra cu ceealalta parte a trupei m'am postatu eu pe dealulu Ocolisiulu-micu, asia numitu dela satulu ce nu mai exista, că se intimpinu pe Turdeni. Dupa batalie de una óra vrajmasiulu fù respinsu până la locul unde era mai inainte satulu Buru, prefacutu in cenusia de cătra rebeli. Acestia lasara acolo 7 morti, éra noi avuramu se deplangemu 2 morti si 4 raniti.

Deci eu luaiu pe rebeli la góna, si-i ajunseiu la colin'a dela Vidolm, pe candu ei treceau preste aceea pe o cale angusta. Indata comandaiu se se deschida in contra loru focu din doue tunuri, de care m'am servitu mai ántaiu la locul acesta. Un Dupace ilamu Crasu in ei de doue ori, s'au respanditu in fuga selbatica. Siese din trensii au remasu morti pe locu, alti se aruncara in riulu Ariesiu, éra ceialalti s'au risipitu in tóte directiunile pe Valea-Ierei.

Pe candu m'am intorsu eu éra la Cacov'a, lupt'a se si incinsese acolo intre trup'a mea din locu si intre rebelii veniti dela Clusiu. Éra pe la 11 óre inainte de amédi, eu am pusu se traga cele doue tunuri din partea drépta asupra loru si am deschisu cu ele foculu. Indata dupa prim'a detunatura vrajmasiulu veni la momentu in disordine si fugi cătra Baisiór'a, lasandu câteva morti pe locu. Aici vrajmasiulu se incercà se se reculéga in gradinile satului; acum inse eu comandaiu pe lanceri la asaltu, ceea ce ei si facura cu unu raru curagiu. Aici fusera ucisi 15 rebeli. Vrajmasiulu fugi mai departe si se mai incercà odata a'si intiepeni piciorulu pe clin'a dealului dela Masc'a; 'ia lipsitu inse pentru acésta timpulu, din cauza că lancerii erau pretutindeni in urm'a loru. Acuma ei se respandira cătra satulu Hasdate, din care rebelii mai inainte intr'o es-

cursiune vandalică de ale lor, au fostu rapitu 400 capete de vite cornute 1000 de oi si 70 de cai, si apoi au prefacutu satulu in cenusie. In acésta a dou'a batalia noi avuramu 9 morti, intre carii s'au aflatu si parochulu romanescu Vas. Morariu din Bicalatu. De alta parte perderea vrajmasiului in acésta lovire a fostu 25 de morti. Preste totu rebelii au perdutu in acea di 38 ómeni remasi morti pe campulu de lupta.

Dupa doue septemani 'mi veni scirea, că Dragosiu deputatu la diet'a magiara a venitu in muntii nostri, că se negotiedie cu prefectii Jancu, Buteanu si Dobra pentru depunerea armelor. In deplina convingere că fantom'a noului magiarismu, in mână'a successeloru sale momentane, in fine totusi va cadea si caus'a drépta va triumfa, numai daca va sci cineva a se folosi de puterile care se afla in fiintia, precum si din temeiu, că noi nu suntemu in dreptu de a inchiaié nici-unu feliu de tractatu fără scirea prealabila a guvernului legitimu si anume immediatu fără scirea comitetului romanescu de pacificatiune, dela care amu primitu noi denumirile nostre si regulele tñutei nostre, am grabitu a scrie in 1 Maiu la toti prefectii intru întielesulu acesta, si a'i reflecta că se se apere de politic'a magiara. Am facutu acésta, de si nu m'am indoitu nici-unu momentu, că si ceilalti prefecti erau de aceeași opiniune că si mine. Mai tardiu aflandu eu, că Dragosiu au aparutu a dou'a óra in centrulu muntiloru, si că a venitu la Abrudu, atunci lasandu lagarulu meu dela Salciu'a, am venitu in 6 Maiu nóptea pe la 11 óre la Rosi'a. Acolo aflaiu eu dela gardistii romani din Abrudu, că Hatvani a ocupatu acelu orasiu. In aceeași nópte intrunindu'mi gardistii credinciosi din Abrudu cu cei din Rosi'a am purcesu la Campeni, unde in 7 se tñu consiliu de resboiu, la care am participatu si eu si intru care deciseramu in unanimitate, că deputatului Dragosiu, dela care intr'aceea venisera doue scrisori, se respundemu rotundu, că intre noi are se decida numai spad'a. Mai departe noi ne consultaramu asupra mesuriloru care aru fi a se luá spre a combate pe vrajmasiu, pe candu in acelasi timpu a si inceputu a lucra cu furia

terrorismulu magiaru.*) In 8 Maiu s'au repetitu aceleasi scene in Rosi'a; dar in aceeași di s'a inceputu si lupt'a, care s'a terminatu in 10 cu trantirea totala si cu fug'a rusinósa a vrajmasiului, dupa care eu m'am intorsu érași in castrele mele.

In sér'a din 16 Maiu am primitu dela prefectulu Iancu invitarea, cá se me scolu cu trup'a mea si se alergu in ajutoriulu lui, cá-ci Hatvani a venitu a dou'a óra la Abrudu. In 17 deteiu tribuniloru mei ordinu, cá se plece cu trupele cátra Abrudu; éra eu insumi apucaiu inainte calare si ajunseiu in aceeași séra la Campeni. Dara ómenii mei suferindu de fóme si mai toti desculți, abia au potutu ajunge in 19 dupa amédi in faci'a Abrudului, tocma pe candu Hatvani la Dealu-mare luat pe fuga, luptá din respoteri cá se scape de perire; asia trup'a mea fú postata la stang'a de drumulu tierei spre Zlatn'a cá reserva. A dou'a di dupa amiédi trupele mele apucara calea inapoi cátra Salcio'a; éra eu merseiu la Campeni, unde am propusu lui Jancu si la ceilalti conductori ai poporului armatu adunati acolo, cá se intreprendemu din laturea de cátra munti unu atacu generale asupra trupeloru rebelle, care impresurasera cetatea fortificata Alba-Juli'a. Propunerea placú la toti romanii cáti se aflau de faci'a; numai capitanului Ivanovich nu 'ia placutu, precum acestui omu nu placea nimicu din câte aru fi fostu in stare se'lu turbure cátu de puçinu in parerile si in viéti'a sa retrasa in sinesi. Noue inse ne-a pasatu prea puçinu de neplacerea lui, tocma precum si lui ii pasá prea puçinu de caus'a imperiului. Pentru acelu atacu fú destinata dio'a din 29 Maiu; acelasi avea se'lu intreprinda prefectulu Vladutiú din partea de asupra viiloru Albei-Juliei, prefectulu Axente Severu de cátra Mierlau, éra eu de asupra Teiusiului, dara toti dintru odata. Prefectulu Severu, care pe atunci se aflá in regiunea dela Zlatn'a, fú incunoscintiatu indata despre tóte acestea. De invoieira lui eramu siguri din capulu locului, pentru-cá

*) Vedi acelea scene selbatice descrise pe largu in raportulu lui Avramu Jancu acolo, unde se descriu cele doue invasiuni ale maiorului Hatvani si bataliile portate asupra lui. Red.

noi toti cunosceamu spiritulu seu de intreprindere, apoi elu se si incercase mai de multe-ori la acestu atacu. Acela era planulu seu de predilectiune.

Dupa luarea acestoru decisiuni eu am plecatu la castrele mele; am luatu imprumutu dela càtiva orasieni din Ofenbai'a gràu una suta patrusprediece mertie*) si am pusu se còca pàne pentru ómeni.

In 27 Maiu am plecatu cu trup'a mea dela Salciu'a si trecèndu pe la Valea-Poienei, am ajunsu in aceeași di la Ponorulu-Remetiei, unde am chiamatu la mine pe ómenii din acestu tribunatu sub tribunulu Vasilie Fodoru, precum si pe cei dela Lupsi'a si i-am inpreunatu cu trup'a mea. In 28 Maiu am intrebuintiatu timpulu cu explorarea positiuniloru vrajmasesci in valea Teiusului si cu pregatiri pentru dio'a urmatóre. Nóptea pe la 11 óre am plecatu cu trup'a mea, si mergèndu tóta nóptea, am ajunsu aprópe cu una óra mai tardiu decâtu se decisese mai de inainte la loculul destinatu pentru cá se'lu ocupu eu.

Atàtu eu la Teiusu càtu si Severu la Merlau si Vladutiu pe la viile Albei-Juliei aflaramu pe vrajmasiu pregatitu bine spre a ne primi pe noi. Precum am aflatu mai tardiu, vrajmasiulu a fostu informatu de timpuriu despre planulu nostru prin spionii sei din Abrudu si Zlatn'a. Cu tóte acestea noi amu intreprinsu ataculu in sperantia, cà din cetate se va incercá o eruptiune cu scopu de a ne sprigini pe noi. Trup'a mea fù inpartita in trei colóne; aríp'a drépta erá condusa de tribunulu Fodoru, caruia i s'a datu de ajutoriu Nic. Repede parochulu romanu dín Gioagiu cu ómenii sei; acesta s'au postatu pe partea de càtra Cetea. Aríp'a stanga de càtra Aiudu stetea sub tribunulu Clemente Aiudeanulu si vice-tribunii Cacovanu si Sierbanu. Trup'a principala se asiedià la mijlocu in faci'a orasiului Teiusu. Pe acésta am comandat'o eu insumi. In partea mea comandau tribunii Joanu Ciurileanu si Mateiu Nicola, apoi mai multi vice-tribuni, precum Parteniu Ratiu, Vas. si

*) Se dice si ferdela, patrariu de galéta (latin. Cubulus), éra galét'a de gràu curatu pusa in cumpana tragea dupa calitate sa, dela 125 pàna la 130 libre de Vien'a. Red.

Joanu Balintu si J. Daniel. Reserv'a o am lasatu inapoi de asupra satului Diomalu, sub tribunii Joanu Ratiu si Vasilie Nemesiu. Indata dela 5 óre demánétia am deschisu eu foculu cu doue colóne ale mele din centru. Vrajmasiulu respunse cu artileri'a sa in mai multe privintie preponderanta. Dupa acésta eu inaintaiu cu venatorii mei si atacaiu. Lupt'a se desfasiurà pe siesulu dela Teiusiu si tînù cam o óra. Noi amu respinsu pe magiari pàna de inaintea orasiului Teiusiu; aici inse ei s'au intiepenitu in siantiurile gradiniloru. Acea positiune le erá fòrte bine venita asia, cà noi nu mai poteamu inaintá mai vertosu dupace lorù le a venitu dela Barabantiu o trupa in ajutoriu. Noi ne-amu retrasu in positiunea nóstra de inainte si de aici amu intretínutu foculu pàna la 8 óre. Pe atunci inaintá o alta trupa dela Barabantiu càtra arip'a nóstra drépt'a, si alta dela Aiudu asupra aripei din stang'a. Acestea se pareau cà voru se incunjure ambele nóstre aripe si se ne apuce din dosu. Asia dara noi ne-amu vediutu siliti se ne retragemu pàna la rezerv'a nóstra dela satulu Diomalu. Aici noi ocuparamu o positiune bunisióra si ne baturamu cu norocu schimbatoriu pàna la 11 óre.

De si venatorii mei faceau reu multu mai mare vrajmasiului decàtu acesta noue, totusi noi n'amu fostu in stare se'lu aruncamu inapoi. Elu avea din tóte mai multu decàtu noi, numai din curagiu si din perseverantia nu; preste acésta vrajmasii se inmultiau pe fia-care óra. Pentru-cà prefectii Severu si Vladutiù dupace vediura cà din cetate nu se face nimicu spre a'i sprigini pe ei, dupa o lupta destulu de gloriósa s'au retrasu de inaintea puterei preponderante si asia insurgentii au potutu se concentre putere mai mare de trupe in contra mea.

Pe la 11 óre eu éراسi mi-am schimbatu positiunea si am ocupatu dealulu ce are acelasi nume cá si satulu unde steteseramu mai in urma. De aici am intreprinsu eu câteva atacuri asupra vrajmasiului si am reusitu in fine a'lu face se se retraga din mai multe puncte. Elu s'a retrasu in padurile de càtra Teiusiu, dóra pentru-cá acolo se ne mai primésca odata. Acum inse noi nu l'amu mai potutu urmari, din cauza cà munitiunea ne lipsia mai de totu; apoi si ómenii nostrii erau fòrte

osteniti, pentru-cà eu am bagatu in lupta pe tôte despartimentele trupei. Perderea nóstra a fostu 17 morti, din contra vrajmasiulu avù 80—90 morti. Noi ne-amu retrasu la Ponorulu-Remetiei.

Pe la 5 sau 6 Juniu s'a latitu scirea, cà unu corpu nou de trupe rebele se afla in marsiu spre centrulu muntiloru. Aceia erau Lupulu Kemény si Forró, carii pe la inceputulu lui Juniu, intrasera in comitatulu Zarandu cu o trupa de 7000 pedestrime, unu escadronu calarime, 19 tunuri si 4 baterii de rachete, cu scopu de a'si feshbuna pentru perderile lui Hatvani, de a subjuga muntii si prin acésta a decide sórtea cetatii Alba-Juli'a. Cà-ci adeca nu mai erá nici-o indoiéla si chiaru comandantii magiariloru au intielesu, cà sórtea cetatii Alba-Juli'a e nedespartita de sórtea muntiloru. In 9 Juniu demánétia am primitu dela prefectulu Jancu o scrisóre, intru care elu 'mi cerea cá se'i stau intru ajutoriu cu tôte poterile mele armate contra unui vrajmasiu asia de tare. Deci de si eu me informasemu pe deplinu prin exploratorii mei, cà dintru odata, si in legatura cu Kemény s'au inmultitu tare si acele trupe rebele, care operau asupra strimtoriloru prin care se intra in munti, si cà incordarile loru erau indoite, totusi am judecatu cà pericolulu din partea lui Kemény in centrulu muntiloru este mai mare si am decisu se alergu prefectulu Jancu intru ajutoriu cu 1500 de ómeni, între cari inse numai 300 aveau pusci, éra ceilalti numai lanci. Acésta operatiune m'a silitu cá la Salciu'a se lasu numai 400 de ómeni cá reserva spre a observa miscarile vrajmasiesci din strimtorile muntiloru. Incalecandu calulu am si ajunsu in aceeași di la Campeni. A dou'a di a sositu si trup'a mea acolo. Acésta s'a intemplatu in 10 Juniu.

In 11 Juniu desu deminétia am si manecatu cu trup'a mea, éra pentru-cá se 'mi ocupu positiunea destinata mie pentru acea di in planulu nostru de operatiune comuna, trecèndu pe la satulu Sohodolu am ajunsu càtra 10 óre demánétia de asupra satulu Suharu.

Pe la aceeași óra au intratu si Kemény in orasiulu montanistu Abrudu. Deci eu mi-am asediatu trup'a mea la Suharu in trei despartimente. La stàng'a in direc-

tiunea càtra Carpenisiu s'a postatu tribunulu Joanu Ciurileanu cu unu despartimentu. La drépt'a se asiediase prefectulu Macarie Moldovanu si tribunulu J. Ratiu cu unu altu despartimentu. Eu am remasu cu prefectulu Vladutiu la trup'a principala. Dupa amédi pe la 1 óra eu inaintaiu cu o colóna si rezimatu pe padurea satului Suharu, am datu primulu atacu asupra anteposturilor vrajmasiesci, care in puçine minute fusera aruncate inapoi pàna la trup'a loru principala. Acuma noi inaintaramu cu unu despartimentu mai mare si mai departe, si atacaramu pe vrajmasiu in positiunea lui. Acilea s'a incinsu o batalia cerbicósa, care a duratu cam o jumetate de óra. Kemény tocma se aflá la mésa, candu audi primele bubuite de tunuri; apoi a si alergatu indata la loculu de lupta. La ocasiunea acésta unu glontiu de tunu ii rupse din màna curelele freneloru.

Acelu tunu iln indreptase unulu dintre gardistii mei dela Rosi'a anume Teodoru Jurca. Pe candu noi aici ne bateamu cu bunu resultatu, in càtu aruncaseramu pe vrajmasi pàna in Abrudu-satu aprópe de orasiu, tribunulu meu Ciurileanu in positiunea sa numita mai in susu fù atacatu pe neasteptate cu o putere preponderanta si adusu in disordine. Vrajmasiulu venise de càtra Carpenisiu prin o padure, pe o carare de unde nu'lu asteptase nimeni. Ciurileanu fù luat pe fuga. Prin acésta eu me vediui in pericolu cu trup'a mea principala, cá se fiu atacatu din dosu, prin urmare am trebuitu se me retragu si eu fórte iute. Noi ne-amu retrasu pàna pe inaltimile dela Sohodolu, si acolo amu cercatu se oprimu pe vrajmasi; dara in acea graba nu i-am potutu opune decátu luptatori puçini, si amu fostu respinsi din nou.

Pe dealulu dela Heteu ne-am readunatu din nou, dara vrajmasiulu nu ne-a gonitu mai departe. In acésta retragere ni s'au ucisu trei ómeni si diece au fostu raniti. Intre cei morti se afla si tribunulu Moldovanu lovit de o racheta. Positiunea nóstra fusese tradata la vrajmasiu, éra tradatoriulu nu a fostu altulu decátu unu sasu, care mai inainte servise la rebeli, éra mai tardiu intr'o lovire cadiuse la ai nostrii in captivitate, unde fusese tractatu bine, si ce este mai multu, aplicatu cá

oficiariu in trup'a lanceriloru. Elu inse in acésta di fugi indata la inceputulu luptei éra si la rebeli si tradà loru positiunea lui Ciurileanu.

In 12 Juniu eu luaiu alta positiune la Vertopu, de asupra Rosiei si punendu-me in legatură cu cetele Buciumaniloru, cu acestea am formatu arip'a stanga a trupearu de operatiune.

In 13 Juniu s'au apropiatu de orasiulu montanu Rosi'a 240 militiani (honvéd) si au inceputu se pradedia prin prejuru. Eu 'iam atacatu cu 80 de venatori si 'iam aruncatu inapoi până pe dealurile dela Abrudu.

In 14 Juniu Kemény a trimisu la mine pe Simeonu Siulutiu locuitoriu din Abrudu cu missiunea, cá se me invite in numele seu se mergu la Abrudu, sau la oricare altu locu pe care l'asiu anumi eu, spre a tîné o conferentia; eu inse 'iam datu respunsu negativu.

In 15 Juniu care a fostu dio'a destinata pentru unu atacu generalu, eu cu unu despartimentu micu alu trupei mele ocupaiu una positiune aprópe de Buciumani, éra tribunulu meu Ciurileanu cu trup'a principala a remasu inderaptu aprópe de Rosi'a.

Ór'a de atacu fusese defipta pe 1 óra dupa amédi; vrajmasiulu inse n'au asteptat'ó, ci între 10 si 11 inainte de amédi a si pornitu unu despartimentu cá de 1000 ómeni cu doue baterii de rachete, cá se me atace pe mine. Lupt'a se incinse in Siesulu-Muntariloru si a duratu până la 12 óre. Noi amu trebuitu se damu locu vrajmasiului si ne-amu retrasu in ordine buna până la Gergelu. Ajunsi aici, eu mi-am impartitu trup'a in trei cete si am ocupatu cu acelea din drépt'a asia numitulu Lacu-Cornei, éra la stang'a una positiune aprópe de biseric'a Muntariloru, si in fine colin'a Gergelu. Vrajmasiulu a inaintatu mai virtosu càtra doue positiuni. Acei carii veniau spre Muntari duceau cu sine si lemne aprinse, pentru-cá se dea focu satului. Eu deteiu aripei mele din stang'a semnu cá se plece de vale in contra acestora si se'i atace, ceea ce s'a si indeplinitu exactu. Din acésta parte vrajmasiulu fù respinsu, fàra cá se aiba timpu de a preface satulu in flacari.

Totuodata am comisu decurionulu Nic. Bucuresceanu, cá se se arunce asupra acelu despartimentu de vraj-

masi, care voiá se atace positiunea nóstra la Gergelu. Decurionulu a trasu focuri asupra celoru ce inaintau, cu resultatu asia de bunu, încátu trei dintre dinsii au si cadiutu morti la pamentu si mai multi au fostu raniti, dupa care ceialalti s'au retrasu. In acea óra ajunse tribunulu meu J. Ciurileanu cu 400 de ómeni pàna la arip'a mea drépta; eu ilu avisasemu cu tóta urgenti'a indata la inceputulu luptei, provocandu-lu cá se alerge in ajutoriulu meu. Valorosulu tribunu se inieptà cu furóre pe arip'a stanga a vrajmasiului. In acelasi timpu deteiu ordinu cá se apuce si arip'a stanga inainte. Despartimentulu meu alu treilea urmá cá reserva in óresi-care distantia. Vrajmasiulu fù aruncatu inapoi cu perdere considerabila pàna la positiunile sale anterióre in siesulu Muntariloru, unde se incepuse batali'a. Pe candu voiá elu se ia aici din nou positiune, decurionulu primariu Gregorie Muresianu si decurionulu Joanu Muresianu se aruncara cu 500 de lanceri asupra centrului vrajmasiloru. Cincisprediece honvedi fusera deculati la momentu si centrulu celoru întregu aruncatu inapoi. Acuma vrajmasiulu fù luat la góna din tóte partile fàra restimpu si pusu pe fuga pàna la Gura-Cornei lângã Abrudu. Vrajmasiulu perdù cu totulu 55 morti; éra pe ranitii sei ii incarcà la Gura-Cornei pe patru cara. Noi din partea nóstra avuramu 7 morti, 10 raniti.

Acuma timpulu erá între patru si cinci óre dupa amédi. Inca odata mai inaintara din orasiu si din cea mai de aprópe inprejurime a sa trei companii de honvedi si trei baterii de rachete in contra nóstra. Dara ómenii nostrii se dedasera atátu de multu cu rachetele, încátu totudeauna le salutau cu strigatulu: „Se traiésca imperatulu nostru Franciscu Josifu“. Noi ne puseramu indata in linia de bataia si plecaramu contra celoru trei companii; acelea inse nu mai avura placere cá se ne astepte, ci s'au retrasu éra, dupace s'au convinsu cá noi nu ne spariam de rachete.

In aceeași di unu altu despartimentu de militiani a cercatu se strabata la Rosi'a, dara la asia numit'a „Cetate“ in façi'a Rosiei a fostu intimpinatu si respinsu de càtra tribunii Joanu Ratiu si Vasile Nemesiu. Pe candu noi in 16 demànéti'a ne consultamu la Campeni

despre unu atacu nou si generalu pentru dio'a următoare, comandantele de rebeli folosindu departarea partiei celei mai mari a poporului armatu si favoratu de o negura foarte grósa, a plecatu cu grab'a cea mai mare càtra Zlatn'a. Despre scaparea lui si despre decursulu intregi batalii preste totu va da raportu mai pe largu prefectulu Jancu.

In 17 Juniu trup'a mea s'a intorsu la Salciu'a, de unde venisera sciri foarte intristatóre. Magiarii din totu scaunulu Ariesiului sculanduse au sevarsitu devastatiuni selbatice in satele romanesci situate pe la strimtorile muntiloru. Simburele trupei loru a fostu unu batalionu de venatori dela Turd'a comandatu de barbarulu Velics, unu fiu alu apotecariului din Turd'a. Acesta au participatu cu tóta famili'a sa la rebeliune, fàra esceptiune chiaru si de femei; pentru-cà chiaru si fiic'a acestui apotecariu a recrutatu singura pe spesele sale una compania intréga pentru armat'a rebela. Comand'a suprema pentru acelea órde desfrenate o aveau Egloffstein si Ludovicu Pápai. In 19, 20 si 21 tribunulu J. Ciurileanu si vice-tribunulu Partenie Ratiu au avutu loviri sangeróse cu ei, dara in 21 au fostu invinsi si respinsi. Eu alergaiu in ajutoriulu loru cu o trupa próspeta si in 23 Juniu atacaiu pe rebelii stationati la Pociag'a cu totu poporulu meu armatu. Dupa o lupta cerbicósa de 2 óre am reusitu cá se'i iau pe fuga cu pierdere de 21 morti din partea loru. Noi avuramu se deplangemu in acea di cinci morti.

In 25 Juniu vrajmasii intariti cu trupe noue érași au inaintatu in contra nóstra. Eu m'am pusu intre Pociag'a si muntele Alescau in distantia de doue óre dela Ofenbai'a. Rebelii puteau se strabata la numitulu orasiu montanu numai pe calea acésta. In trei loviri sangeróse din 25, 27 si 29 Juniu, in care dile eu am condusu pe lancerii mei de trei-ori in asaltu asupra rebeliloru, i-am batutu si risipitu pe deplinu. Ei au perdutu in acele trei dile preste 90 de morti, pe carii in partea loru cea mai mare 'iau masacratu lancerii in cele trei asalturi. Eu din partea mea avui diece morti si de trei ori atátia raniti.

Pe candu noi in acésta a dou'a jumetate a lunei ne bateamu in tóte partile cu rebelii, au reusitu atátu acestia, càtu si alte órde selbatice cá se prefaca in cenusia satele Sagaci'a, Oresci, Baisiór'a, Muntele-Baisiórei, Cacov'a-Ierei, Masc'a, Runculu, Lunc'a, la care inse nu sunt numerate satele acelea, pe care ei le-au devastatu totu in modulu acesta preste érna si primavéra. Din 29 Juniu incóce rebelii n'au mai cutediatu se ne atace pe noi in campu deschisu, ci ei s'au marginitu numai la incursiuni hotiesci, si cu acestea au reusitu cá se devastedie pe la finea lunii lui Iuliu inca si satulu Bedeleu.

Rebeliloru insa nu le-au successu nici-odata cá se ajunga la tînt'a pentru care isi incordasera comandantii loru tóte puterile, adeca, de a ocupa Ofenbai'a, a se intiepeni acolo sau incaí a o devasta. — Prin acésta intre altele a fostu salvata si averea camerala*) din acestu orasiu montanu si aparata, ceea ce se probédia cu atestatele date despre acestu lucru de càtra oficiolatele respective.

Dupace o parte mare a Transilvaniei a fostu recucerita de càtra trupele intrunite imperatesci russesci si austriace, si dupace in 25 Iuliu trupele magiare de impresurare au avutu o lovire de 6 óre cu bravulu prefectu Axente Severu, éra apoi in nóptea urmatóre s'au retrasu dela cetatea Alba-Juli'a, eu am primitu dela comandantele acelei cetati ordinu, cá cu poporulu meu armatu se me intorcu spre Turd'a si Clusiu cu scopu, cà daca rebelii de acolo aru voi se se retraga in munti, eu se me opuiiu loru. Indata am si desarmatu pe magiarii din Trascau, Lit'a, Savadisl'a si Vlah'a.

In 26 Augustu am mersu la Maresialulu locotenente de campu comite Clam-Gallas la Clusiu. Aici mi s'a poruncitu cá se dissolvu pe poporulu armatu si pe ómeni se'i desarmediu, pentru-cà rebelii sunt invinsi pe deplinu. In 31 eu am adunatu la comun'a Petridu pe poporulu meu armatu si acolo 'iam tînutu o cuventare in presenti'a capitanului Davidu Ursu, in care am multiamitu aceluor bravi barbati in numele

*) A statului.

imperatului si in alu natiunei pentru curajulu loru, pentru rar'a perseverantia si bravura a loru. Eu 'iam consolatu asecurandu'i, cà suferintiele loru se voru cercetá si vindecá, jertfele loru cele grele voru fi luate in consideratiune, daunele si ale celorlalti frati ai loru suferite in decursulu resboiului voru fi bonificate si dorintiele natiunei romane implinite. Eu ii indemnaiu cá se fia si de aci incolo credinciosi imperatului si natiunei proprie, se asculte de legi, se traiésca in pace si buna invoire cu celelalte natiuni. Dupa aceea le publicaiu porunc'a pentru depunerea armeloru. Le-au depusu toti si eu le-am administratu indata la comand'a militara din Turd'a.

Cu acestea se inchiaie seri'a operatiuniloru mele din acestu resboiu funestu; éra eu sunt gata se respundiu de tóte operatiunile si faptele mele de pe timpulu acela.

R o s i ' a, in Novembre 1849.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Unu micu adaosu alu redactorului la acestu raportu.

Scurtu este raportulu oficiale alu lui Simionu Balintu, dará cu atátu este elu mai bogatu in fapte implinite. Cu tóte acestea aru fi mai incaputu in elu multe intemplari, care aru fi meritatu cá se tréca in dominiulu istoriei pentru invetiatur'a posteritatiei si totuodata spre a infrunta si infrange din capulu locului nenumeratele neadeveruri, fantasii luate din aeru si publicate de càtra mai multi fosti insurgenti, apoi repetite pàna in dio'a de astadi de càtra publicistii magiari; da, repetite inadinsu, in scopu precugetatu, pentru-cá in fine, dupa dieci de ani, chiaru minciunile cele mai nerusinate se tréca in ochii posteritatiei de adeveru.

Dara impregiarile din tómn'a anului 1849 in urmarea pacificatiunei si a necurmateloru alergaturi intre Vien'a si Transilvani'a fusesera atátu de urgente si atátu de critice, in càtu Joanu Maiorescu, care luase asupra sa redactarea raporteloru in limb'a germana, s'a vediutu strimtoratu de timpu in mesura atátu de mare,

in câtu a trebuitu se recurga la asia numitulu stilu militariu, scurtu, indesatu, desbracatu de frase si totusi claru si respicatu. Acésta 'lu facù cá se tréca si preste detaliuri fórte interesante, pe care astadi le mai sciu numai betranii, carii le ducu cu sine in mormentu.

In raportulu lui Simionu Balintu se atinge abia ici-colea, de ex. cà érn'a din 1848/9 a fostu fórte grea, cà ómenii erau fórte reu incaltiatu, cà odata a trebuitu se ia gràu imprumutu dela Ofenbai'a, cá se le faca pâne, cà insurgentii magiari ori la câte comune romanesci au potutu strabate, le-au datu focu. — Atàta e totu? Dara apoi se nu intrebamu óre, cà ce se alegea din miile de familii romanesci remase in capu de érna cumplita, fàra case, fàra bucate, éra vitele loru rapite si belite pe la orasie? Si óre dupa atàtea dieci de comune romanesci date flacariloru incependu indata din Octobre dupa adunarea secuiloru la Agyagfalva si plecarea loru pe Campia pâna la Reghinu, intre flacari, omoruri si devastatiuni selbatice, cá ce intielesu mai au necurmatele vaieraturi si lamentatiuni pentru orasiulu magiaru Aiudu? Repressalia a fostu aceea, altu nimicu, si inca repressalia luata de romani cu scirea colonelului Losenau, care se incercá se taie calea generalului Bem de càtra Alba-Juli'a, de care austriaciloru le pasá cu totu dreptulu mai multu cá de ori-care alta parte a tierei sau de alta comuna cetatiéna.

Daca Simionu Balintu in calitatea sa de prefectu in acea parte a comitatului Turd'a nu ar fi operatu cu energia si cu prudentia rara; daca elu nu ar fi sciutu se scótia cá din pamentu cete de venatori, arme si munitiune pentru acestia; daca nu s'ar fi aruncatu orbesce cu asaltu si asupra artileriei unguresci, cá se'si castige si tunuri, póte fi ori-cine convinsu, cà din multimea comunelor romanesci câte se afla pe largulu teritoriu dintre orasiela Turd'a, Iar'a, Ofenbai'a, Trascau, nici-una nu ar fi remasu neaprinso si nedevastata de insurgenti, si sute de familii romanesci aru fi fostu exterminate, fàra cá acelea se se fia potutu apara in lipsa totala a armelor de focu, a munitiunei, cum si in lipsa de organisare si exercitiu, de si prea defectuosu atàtu pentru scurtumea timpului, câtu si pentru-cà lipsiau

instructori deprinsi in arme, pe candu este prea bine sciutu de alta parte, că aristocrati'a se bucurase totu-deauna de dreptulu de a tiné arme de focu si sabii ori-câte voiá si că mai virtosu dela spargerea dietei din 1834 junimea magiara s'a deprinsu necurmatu in arme până in an. 1848, adeca erá pusa la cale si indemnata mai alesu prin br. Nicolae Veselényi si companionii sei, cá in 14 ani se se prepare mereu pentru ori-ce casu si anume pentru o eventuala revolutiune. Orbu de ambii ochi fisici, br. Nic. Veselényi avuse ochii spiritului cu atátu mai ageru prevedietori.

Cà sute de familii romanesci ar fi mai fostu exterminate preste câteva mii care au fostu date mortii fàra nici-o judecata, in casele si in curtile lor, se póte proba cu multime de documente. Abia se incepuse revolutiunea, pe candu tribunalulu negru si secretu, la inceputu intocmitu la M.-Osiorheiu decisese, cá toti romanii càti sci u carte se fia ucisi, pentru-cá poporulu se fia lipsitu cu totulu de conducatori. Mai alesu ómenii tineri sciutori de carte erau persecutati pe mórte; éra pe unde nu poteau pune man'a pe tineri, omorau pe parintii sau pe fratii lor. Asia de ex. tatalu lui Alexandru Ilarianu parochu in Budèiu (comit. Turd'a) fù spendiuratu n u mai din cauza că ei n'au fostu in stare se puna man'a pe fiiu-seu. Asupra familiei parochului Joanu Popu Baritiu, parochu in Petridu (aprópe de Turd'a) fusese decretata sententia de mórte intru toti membrii ei, tata, mama, cinci frati si o sora, mai multu din caus'a fratelui mai mare cunoscutu pe atunci in tíera cá fundatoru si redactoru alu „Gazetei Transilvaniei“ si alu „Foiei pentru minte, ánima si literatura.“ Pe tata-seu cadiutu la unu morbu greu in Ianuaríu 1849 erau se'lu impusce in asternutu, daca oficiariulu comandante nu ar fi afluatu cu cale se'lu crutie până ce se va insanatosia bine, pentru-cá dupa aceea se'lu spendiure in Turd'a cu parada. Mam'a loru a scapatu de mórte sigura ascunsa sub o sania incarcata cu paie, dupa aceea trei luni ascunsa intru o móra, cu vestminte schimbate. Fratii lui au scapatu cu viétia in munti la Balintu, unde apoi au dusu in capu de nópte si pe tata-seu la neuitatulu protopopu gr.-or. Josifu Igianu

vechiulu seu amicu. Doi unchi ai lui B. anume Leonu Cornea parochu gr.-or. in Siarpatocu, maltratatu si mortu in temniti'a din Turd'a, éra celalaltu Petru Borsiu, omu trecutu de ani 60 aflatu cu totulu neculpabile si liberatu, fù omoritu de càtra plebe in piati'a Turdei.

Protopopulu septuagenariu Vasilie Turcu din Catin'a, care se tragea din familia nobila, cum si unu altu preotu au fostu spendiurati in Clusiu fàra cea mai mica vina, numai pe prepusu, din sete de sange.

Mai multe sute de romani sciutori de carte, bisericiani si mireni, au avutu se multiamésca lui Ddieu cà au remasu cu viétia singuru si numai prin scaparea loru in muntii apuseni, in óstea lui Simionu Balintu, in alui Arvamu Jancu si la J. Axente.

Dupa pacificare pe Balintu l'au decoratu indoitu si intreitu cei doi imperati, éra archiereulu seu l'a facutu protopopu. Una sau doue ladi pline de documente au remasu familiei dupa mortea lui Balintu. Ar fi fórte de doritu, cá tóte càte au valóre istorica, se fia scóse dela intunerecu.

Red. „Obs.“

Raportulu lui J. Axente Severu,

prefectu alu unei legiuni romanesci din Transilvani'a, despre operatiunile sale din timpul resboiului civile purtatu in Transilvani'a in anii 1848 si 1849.

In urmarea decretului din 17 Octobree 1848 relativu la organisatiunea armarei poporului, a proclamatiunei generalu-locotenentelu maresialu de campu Antonie br. de Puchner din 18 Octobree, precum si in urmarea impartirei poporului romanescu pe catu se aflá pe atunci bunu de arme in 15 prefecturi, sub dat'a din 21 Oct. din acelasi anu, cu Nr. presidialu 1708 amu fostu eu denumitu prefectu preste prefectur'a Blasiului cu 120 comune, in care erau 20,000 barbati capabili a porta arme. Precum celorlalti prefecti, asia si mie mi s'a datu pentru conducerea operatiuniloru militari unu oficiariu imperatescu in persón'a dlui prim-locotenente Mihailu Novacu din regimentulu I granitariu romanescu. Dupa mai multe cereri cá se ni se dea arme, si dupa repetite promissiuni capataramu in fine din cetatea dela Alba-Juli'a 200 pusci, 300 carabine, 300 pistóle, câteva baionete si munitiunea necessaria la acestea.

Unu numeru de nimicu pentru atâtea braçia destoinice a porta arme. In lips'a armeloru de focu necessarie, am fostu silitu a'mi armá pe ómenii mei cu lanci, cu cóse si numai cu prea puçine pusci de venatu.

Cu tóta lips'a de arme, noi in urm'a decretului mai inaltu amu desarmatu in mai puçinu de trei dile pe toti magiarii cunoscuti de spiritulu loru rebelu, dintre cari cei mai fanatisati au fostu adusi la Blasiu. Aci merita a se observa, cá cu tóte calumniile din partea

vrajmasiloru nostrii carii nu se sfiescu a sustiné, cà in prefectur'a Blasiului s'aru fi comisu cele mai mari atrocitati si cà romanii aru fi omoritu pe possessorii loru de pamentu; totusi in acestea 120 de sate numai 6 magiari isi perdura viéti'a si acestia inca numai din cauza, cà ei avèndu arme de focu, care romaniloru le lipsiau cu totul si inganfati prin acésta n'au voita se le depuna, ci au opusu resistentia; éra celoru tñuti in captivitate la Blasiu, alu caroru numeru erá destulu de considerabile, nu li s'a atinsu nici-unu peru din capu; si tóte acestea intr'unu timpu, pe candu magiarii din Aiudu torturau pe romani, cei din Clusiu ii spendiurau, cei din M.-Osiorheiu ii restigniau, éra secuii devastau cu focu si sabia satele romanesci despre campia si cele situate la Muresiu, precum si totu ce portá nume romanescu.

Dupace comand'a suprema luase Valea-Ternaviloru si a Muresiului de base ale operatiuniloru belice, asupra mea cadíu deocamdata indatorirea, cá se apertu punctulu Blasiu si se operediu asia, cá rebelii din Aiudu se nu se inpreune cu Secuui, carii si yeniau pe Muresiu in josu. Spre scopulu acesta s'au asiediatu unu antepostu la Cimbrudu si la St. Craiu sub comand'a tribunului Eliseiu Todoranu si a vice-tribunului Joanu Barna. Magiarii inse ajutati de o negura grósa dupa câteva dile atacandu acestu postu l'au risipitu, dupace au omoritu 60 de romani si pe amendoii conducatorii Todoranu si Barna.

Tribunii Desianu si Germani cu ómenii loru si cu una compania dela regimentulu de pedestrime Carolu Ferdinandu au fostu comandati cá vedetta la comun'a Accintisiu, unde au avutu mai multe loviri cu vrajmasiulu.

De alta parte tribunulu Vasilie Bianu si vice-tribunulu Nicolae Popu au luatú positiune la comun'a Cetate-de-balta, pentru-cá se tñă vedette cu trupele militari stationate la Mediasiu. Ómenii mei in cooperatiune cu unu escadronu de cavaleria usióra dela regimentulu Max (Max Chevaulegers) si cu o compania fórte puçinu completata din regimentulu Leiningen au sustinutu órdele secuiesci, care venindu in trei colóne si cercandu se sparga lini'a de operatiune amenintiau cetatea Alba-Jul'i'a, pàna candu viceprefectulu Tacitu au

sositu la Cetatea-de-balta cu trupe próspete, unde apoi au atacatu pe vrajmasiu cu puteri unite, l'au luatu pe fuga si au prinsu 150 dintre Secui. Tribunii Albini si Tamasiescu cu locotenentulu Siandru dela regimentulu I romanescu granitiaru, au fostu detasiati cu 5000 de ómeni la Mihaltiu, la cari mai tardiu s'au alaturatu si unu escadronu de calareti usiori. Intr'aceea generalulu locotenentu Maresialu de campu Gedeonu au ajunsu la Médiasiu, dupace a desarmatu pe magiarii din Fagarasiu, éra prefectului Joanu Bradu 'ia datu ordinu cá se faca totu asemenea, cu magiarii din Sacele (7 sate) din tíer'a Barsei si se tína in respectu pe Secuii din Trei-scaune. Trupele cu care a venitu generalulu Gedeon erau 6000 ostasime regulata, doue baterii, puçini gardisti nationali sasesci si cinci pâna in siese mii romani poporu armatu. Generalulu plecandu dela Mediasiu, in puçine zile a limpeditu ambele Ternavi de Secui, si au intratu victoriosu in Muresiu-Osiorheiu.

Poporulu meu armatu inpreunatu cu alu prefectiloru Jancu, Solomonu si altii sub comand'a superióra a capitanului Gratze au supusu orasiulu magiaru Aiudu armatu fórté bine. Aprópe treidiecei mii de romani trecura prin acestu orasiu, fàra cá se atinga macaru unu paiu, de si atrocitatile loru de acolo comisse in contra romaniloru erau in memoria próspeta. Pàna candu Jancu si Gratze au desarmatu pe Secuii din scaunulu Ariesiului si pe magiarii din Turd'a, eu am pacificatu Uiór'a si am adunatu armele dela magiarii din tóta regiunea Muresiului.

Dupace locotenentu-colonelulu Urbanu a ocupatu Clusiulu, noi toti ne-amu inpreunatu si amu primitu ordinu, cá se ditemu pe poporulu armatu, ceea ce s'a si intemplat.

In 10 Decembre 1848 am primitu eu dela generalulu Wardenner ordinu, cá se adunu din nou poporu armatu in numeru càtu se póte mái mare, si se'lu tínu gata pâna la unu altu ordinu nou. Dupace inse intraseranu intr'o érna fórté aspra si poporulu tieranu se aflá in calamitate mare din lipsa de lemne si de farina, eu am conscrisu astadata numai pe junime, o am inpartitu in cinci batalióne, fia-care de câte 1200

de feciori si iam pusu sub comand'a tribuniloru Ariton, Joanu Popu, Joanu Maioru, Joanu Tacitu si locotenen-tulu Siandru.

In 15 Decembre am manecatu conformu ordinu-lui primitu dela generalulu Wardenner cu acesti 6000 de feciori dela Blasiu in marsiuri accelerate la Huiedinu. Eu apoi am luat cu mine si 2000 de lanceri din prefectur'a Sibiului, cari mai inainte statusera sub comand'a prim-locotenen-telui Kaspar, care in sa din caus'a ne-destoin-ciei sale a fostu rechiamatu de càtra inalt'a co-manda generala, si acuma acei 2000 lanceri erau co-mandati de càtra tribunii Vasilie Ardeleanu si Nicolae Vladu.

In 16 Decembre nóptea am mersu cu acesti 8000 de ómeni in Turd'a cu tóta resistenti'a locuitoriloru magiari. Purtarea umana a romaniloru merita si asta-data recunoscintia, cà-ci ei in acelu orasiu vrajmasiescu n'au facutu nici cea mai mica stricatiune.

In 18 Decembre inainte de a fi sositu noi in Huiedinu, eu am trimisu patróla de 12 calareti la dn. generalu Wardenner, pentru-cà se'i dea raportu despre apropierea nóstra si se'lu intrebe ce avem noi se facemu. Generalulu imi dete mie ordinu, cá eu cu trup'a mea se iau positiune pe dealulu dela Capusiu, éra acolo se asteptu ordinile ulterioare. Aici staturamu noi trei dile. In 22 Decembre am primitu ordinu cá se me retragu si se lasu ómenii pe la casele loru. Ne-amu intorsu acasa fàra a sci cu ce scopu facuseramu acea cale lunga dela Blasiu pàna la Huiedinu.

Abia amu ajunsu acasa, pe candu amu si fostu surprinsi un'a dupa alt'a de scirile cele mai intristatorie, cà generalulu Wardenner s'a retrasu in marsiuri fortiate dela Huiedinu pàna la Aiudu, cà vice-colonelulu Urban a scapatu numai cá prin o minune la Bistritia, cà Bem a reocupatu Clusiulu si Czech Turd'a; cà Tur-denii au omoritu pe mai multi romani, cà Secuii din scaunulu Ariesiului au depredatu satele romanesci de prin pregiuru, cà satele Feldiór'a, Veresmortu si Hidisiu le-au arsu, cà una órda rebela devastédia campi'a cu focu si sabia, cà o mare parte din romani carii au scapatu de acei tirani, au ajunsu la Aiudu in starea cea mai de compatimitu.

In 27 Decembre am primitu dela colonelulu Remer ordinu, cá se trimitu la Aiudu 1000 de venatori, éra cu lancerii se tragu unu cordonu de vedette dela Tampahaza pàna la Najlacu. Eu am grabitu cá se mergu indata in persóna la Aiudu si se'i declaru lui, cà eu n'am la mine nici 1000 de venatori, nici nu vediu cum ar fi cu putintia a tîné vedette numai cu lanceri acolo, unde armele de focu sunt absolutu necessarie. Colonelulu imi dete mie dreptu, nu mai cerù 1000 de venatori, ci numai me insarcinà cá se ingrigescu de vedette si din timpu in timpu se trimitu exploratori la Clusiu. Dupa acestea preste puçinu armat'a imperatésca desiértà Aiudulu de totu si se retrase in Alba-Juli'a.

Asia noi ne aflaramu éراسي la finea inceputului.

Retragerea neesplicabile a generalului Wardenner pe noi ne-a lipsitu dintru odata de tóte folósele, pe care le castigaseramu in cursu de trei luni cu sacrificii atátu de mari si cu multele strapatie, ne aruncà totu-odata inapoi pe lini'a de operatiune, dela care plecaseramu in 18 Octobree.

Ómenii obositi prin indelungatele strapatie ale resboiului si prin necurmatele caletorii in lagare, dela inceputulu tótmnei neproveduti cu cele trebuincióse pentru érna, mai vertosu in sa descuragiati prin intrebuintiarea fàra folosu a puterei lor, dara inca si mai multu prin retragerea neasteptata o trupeloru regulate pàna la Alba-Juli'a si Sibiiu, de aci incolo nu mai voiau bucurosi se mérga in lagaru. Cu tóte acestea am primitu dela comandantele din cetatea Mediasiu ordinu, cá se ocupu din nou positionile de mai inainte si lui se'i trimitu necurmatu informatiuni despre miscarile trupeloru vrajmase. Asia dara eu am fostu silitu cá éراسي se chiamu pe poporulu tieranu la arme prin o proclamatiune aspra, in urm'a careia bietii ómeni s'au si adunatu in numeru mai mare la comun'a Cimbrudu si in cete mai mici la Tampahaza, la St. Craiu, Uiór'a, Najlacu si Pahid'a. In 5 Ianuarius 1849 eu am mersu dela Blasiu la Cimbrudu si am trimisu la fia-care din acele puncte câte unu tribunu, pentru-cá se asiedie vedette. Colonelulu D. Losenau a venitu acolo cu o brigada

si a luat in dosulu nostru o positiune tare in comun'a Bucerdea. Tribunii mei Germanu si Desianu au fostu postati la Accintisiu cu poporu numerosu sub comand'a lui Nicolae Vladuti prefectu alu Campiei, persecutatu de magiari*). Cu acesta eu steteamu in comunicatiune.

In 8 Ianuariu 1849 am primitu scirea, cà magiarii au venitu in nóptea trecuta la Aiudu. Pentru-cà scirea acésta se nu se latiésca si cá eu se me convingu pe deplinu de adeveru, am trimisu indata una patrola de calareti si alta mai numerósa de ómeni pedestrii la Aiudu, unde am scrisu cá se prepare cuartire si victualii pentru 1000 venatori si 5000 lanceri. Patról'a trimisa inainte avea ordinu, cá se visitadie chiaru si casele. Acea si comandantele ei centurionulu J. Negu 'mi aduse scirea sigura, cà ce e dreptu, trupe magiare inca n'au ajunsu la Aiudu, cà inse locuitorii le asteptau la fiacare momentu, si cà cei mai exaltati dintre ei, in acésta sperantia au si inceputu se pórté palarii Kossuthiane si cocardele uniunei, si cà aceia carii la apropierea romaniloru fugiseraj sau cá gardisti sau cá militiani (honvéd) cu trupele magiare la Turd'a, adeca vreo 200 de insi, s'au intorsu acasa fàra arme.

Deci pentru-cà se taiu comunicatiunea intre Aiudani si Turdeni, conformu stricteloru instructiuni date de càtra comand'a generala in timpulu din urma cu privire la pasageri, si fiindu cà acésta comunicatiune erá fórté periculósa pentru cetatea Alba-Juli'a, precum si pentru brigad'a colonelului de Losenau si pentru trup'a mea dela Pahid'a si Najlacu, eu am datu indata unui detasiamentu de lanceri ordinu, cà acela se tréca Muresiulu sub comand'a centurioniloru Joanu Niculitia si Joanu Spalnaceanulu, se pazésca strinsu pe ambele parti ale drumului de tíera dela Aiudu pàna la Vintiulu-de susu si pe ori-cine aru intimpina pe drumu, se'lu aduca cu escorta la mine. Asia se intemplà curendu in urmarea acestui ordinu, cà unulu din comandantii acestei patrole, adeca Joanu Spalnaceanu intorcéndu-se cu 7 ómeni si

*) Acestu prefectu a fostu preotu si parochu, cá si Balintu, Groza si altii. Red. „Obs.“

cu 14 arme de focu 'mi raportà, cà pe candu patrolau ei pe ambele laturi ale drumului de tiéra, au intimpinatu mai multe cara, care veniau la Aiudu si cà la cuventulu „Halt“ li s'a respunsu cu mai multe puscaturi; cà unulu din acestea cara inpreuna cu ómenii carii se aflau pe elu au fostu luatu prinsu, éra acei ómeni fiindu-cà s'au opusu, au fostu inpuscati si armele li s'au luatu, éra celelalte 10 cara au scapatu la Aiudu, dara Joanu Niculitia 'ia luatu la góna. — Intr'aceea unu ordonantiu de ai nostrii ne aratà, cà elu a observatu focu din partea Aiudului. Acésta erá pe la 8 óre sér'a. Eu am trimisu indata pe tribunulu Simionu Salca cu 150 venatori la Aiudu, pentru-cá se'mi aduca scire despre caus'a focului si intr'aceea am pusu se se bata alarmu. Salca mi-a raportatu, cà magiarii sositi dela Turd'a au inpuscatu din case si de pe lãnga garduri asupra ómeniloru nostrii, carii ii luasera la góna, si cà ai nostrii de alta parte intrandu in orasiu au datu focu la o jiréda de paie si la trei cascíore. Deci dupace am trimisu inapoi pe Salca se ajute din tóte poterile a stinge foculu in Aiudu si se prinda pe criminali, am si scrisu colonelului Losenau care se aflá cu o brigada in Bucerdea, raportandu'i despre tóte acestea si l'am rogatu pentru unu ajutoriu militariu, atátu din caus'a pericolului in care me aflam de a fi taiatu de càtra vreo cavaleria a rebeliloru, càtu si pentru-cá eu se fiu in stare de a merge la Aiudu spre a da ómeniloru mei ajutoriu; in casulu contrariu se ne permita a ne retrage la Blasiu. Dn. colonelu 'mi respunse, cà elu nu se póte lipsi de nici-unu soldatu si cà eu am se remaiu in Cimbrudu, éra in casu candu asiu fi amenintiatu de càtra vreo trupa mai mare, cu care eu nu m'asiu potea mesura, se me retragu la elu in Bucerdea. Dupa mediulu noptii Aiudulu se vedea in flacari din tóte partile si tribunii mei 'mi facura cunoscutu, cà ei nu mai sunt in stare de a infrena infricosiatulu elementu.

Acésta este adeverat'a stare de lucru relativa la incendiulu din Aiudu. Acelu orasiu au apusu prin nepasarea colonelului de Losenau, care aflandu-se in departare numai de $1\frac{1}{2}$ óra dela orasiulu ce ardea, ar fi potutu se alerge intr'ajutoriu si se inpedece intinderea ulterióra a focului.

A dou'a di in 9 Ianuariu, pe candu Aiudulu inca totu mai ardea, antepostulu meu dela Uiór'a avù o lovire de una óra si jumetate cu o compania de insurgenti veniti dela Turd'a. Aci noi amu pierdutu 13 ómeni, éra insurgentii au ocupatu Uiór'a; ei inse n'au tñut'o multu, pentru-cà eu in 10 Ianuariu lasandu in loculu meu la Cimbrudu pe tribunulu Joanu Maioru, de o parte am datu ordinu lui Joanu Procopiu comandante alu venatoriloru romani, cá se tréca Muresiulu si se taie calea insurgentiloru, éra de alt'a plecaiu eu insumi pe malulu stangu alu Muresiului cu 1200 lanceri la Uiór'a. Dara pe candu Procopiu inaintá càtra Uiór'a, magiarii apucara de timpuriu la fuga; totusi noi le luaramu trei cara cu bagagiu si le uciseramu 12 ómeni. In 11 Ianuariu am raportatu colonelului de Losenau cele intemperate, repetindu'mi totuodata rogarea, cà daca nu se afla in stare de a ne trimite ajutoriu militariu la Uiór'a, unde noi eramu fórte amenintiati, se ne trimita celu puçinu la Blasiu. Elu 'mi respunse cu Nr. 215 din 11 Ianuariu, cà elu a trimisu si a dou'a compania de granitieri romani spre a întari garnisón'a stationata in Blasiu, totuodata me felicitá pe mine pentru rezultatulu fericitu castigatu la Uiór'a.

Dupace insurgentii comandati de Bem au respinsu pe colonelulu Urban pàna departe la Poian'a-Stampej, ei au trecutulu la Muresiu-Osiorheiu, unde si-au intregitu óstea din junimea secuiesca si magiara, apoi si-au continuatu marsiulu loru mai departe càtra Mediasiu si Sibiiu. Generalulu locotenentu maresialu de campu br. de Puchner, care dupa invasiunea lui Bem in Transilvani'a luase comand'a suprema in persóna, pe la 16 Ianuariu se aflá cu cuartirulu seu generalu in St. Martinu*). Una alta colóna de insurgenti operandu totu dupa acelu planu, inaintá sub comand'a lui C z e c z**)

*) Dicső-Szt.-Márton.

**) Acelu Czecz fusese locotenente in regimentulu c. r. de linia br. Turszky. Elu era nepotu fiiu alu parchulu romanescu din Sasciori in districtulu Fagarasiului, dara nascutu din mama secuieñca fanatica. Tatalu lui Czecz fusese totu oficiariu intr'unu regimentu granitieri. Tinerulu locotenentu Czecz trecuse la Kossuth si ajunse colonelu. Frate-seu a remasu in armat'a imperiale. Red.

dela Turd'a preste Blasiu càtra Sibiiu, cá càtra tint'a loru din urma.

In 17 Ianuariu o trupa explorátore, care va fi fostu avantgard'a lui Czeecz, compusa dintr'unu batalionu de militiani, unu escadronu de husari Kossuthiani si cá la 1000 de lanceri magiari, venindu de càtra Turd'a pe drumulu tierei spre Aiudu, ne-au taiatu pe o patrola a nóstra de cálareti. Acestu casu eu l'am aretatu indata prin locotenentele primariu Novacu locotenentelui Mánzatu, care venise cu 1200 lanceri din prefectur'a lui Jancu dela Cricau la Aiudu, pentru-cá se grabésca si se atace numit'a trupa din frontu, éra eu intr'aceea se o atacu din dosu. Din nefericire Mánzatu isi lasase trupele sale fàra comandantu in Aiudu, éra elu insusi se aflá in Gioagiula de josu.*) Asia dara insurgentii aflara 1200 de romani fàra comandante, si dupa-ce au taiatu din ei pre mai multi, pe ceialalti 'iau risipitu. Noi 'iamu urmaritu pasu de pasu mai pàna la Aiudu; dara candu ni s'au spusu cà ómenii lui Mánzatu au fostu risipiti, ne-amu retrasu éراسi la Uiór'a si de acolo amu mersu in aceeaasi di la Vintiulu-de susu, unde amu luatu o positiune buna. Planulu nostru a fostu, cá locotenentulu primu Novacu cu compani'a sa dela regimentulu alu II-lea romanescu granitiaru, care in urmarea bataliei dela Capusiu fusese despartita de trup'a lui Urban, ajutandu si puçin'a calarime comandata de Dionisie Martianu Popoviciu prefectulu dela S.-Sebesiu, pe magiarii carii veniau dela Aiudu càtra Vintiulu-de susu se'i atace din dosu, éra noi se'i lovimu in frontu, si Joanu Maioru dela Cimbrudu in flancu. Primu-locotenentele Novacu nu s'a pututu miscá cu compani'a sa de pe malulu Muresiului, cá se atace pe vrajmasiu din dosu, dara ataculu nostru din frontu avù unu resultatu fòrte fericitu. Tribunulu Procopiu cu venatorii sei si centurionulu Dinca, carele comandá 150 de venatori, aflandu-se intr'o positiune ascunsa, au lasatu se tréca avantgard'a magiara neturburata, dara la apropierea corpului comandara „Focu“. In 18 Ianuariu venindu o colóna de insurgenti cu o bateria de tunuri

*) Fel. Gyogy.

de campu sub comand'a lui Czeez, pàna candu noi ne bateamu cu o parte din acea colóna, ceealalta parte a loru a batutu la Najlacu dupa 2 óre de lupta pe ómenii nostrii, si apoi a plecatu pe la Vam'a-Séca càtra Blasiu. In cale au datu focu la satulu Alecusiu. Intorcandu-ne noi dela Uiór'a luaramu calea pe dinapoi'a loru spre a'i pune pe fuga;) dara candu amu vediutu cà ei sunt multu mai numérosi, ne-amu intorsu pe cali laterali la Blasiu, si dupace amu prinsu avantgard'a magiara la Samcelu, ne-amu luat u o positiune tare pe dealulu de lângá Blasiu, cà-ci eramu intariti in parerea nóstra, cum-cà ajutati de ostasimea imperatésca din garnisón'a dela Blasiu, cu unu focu bine indreptatu vomu nimici pe vrajmasiu. In acésta convictiune ne-au intaritu nu numai bun'a positiune ce luaseramu, ci si numerulu preponderantu pe care 'lu aveamu. Afara de 2000 ómeni armati din prefectur'a mea, intre carii erau 500 de puscasi, se affá aici dupa batali'a dela Galfaleu, inca si prefectulu Macarie Moldovanu dela Cetatea-de balta cu 200 de puscasi si 800 de lanceri; preste puçinu se alaturà lângá noi si locotenentele Ungard cu tribunii Tamasiescu si Albini cu 2000 de juni, la carii se computau si 2 companii de granitieri, cari garnisonau in Blasiu; apoi ne mai tîneamu si siguri, cà colonelulu de Losenau se afla numai in Bucerdea cu o brigada intréga. Dar tóte indesiertu, pentru-cà altulu a fostu destinulu nostru.

Dupa batali'a dela Galfaleu in 17 Ianuariu, pe candu Bem amerintiá Sibiiulu, imprejurarile au adusu cu sine, cá se trebuésca a concentra tóta poterea militara la Sibiiu spre apararea acestei cetati. In urmarea acestora colonelulu de Losenau a plecatu in 19 Ianuariu cu tóta trup'a sa, càtra Sibiiu, si s'au asediatu la Salinele Sibiiului.*) Ómenii nostrii in partea loru cea mai mare fàra arme de focu si fàra tunuri, descuragiati prin scirea cà nu numai Losenau s'a departatu cu brigad'a sa, ci si cele doue companii de granitieri din garnisón'a dela Blasiu 'iau lasatu pe ei, cu tóta positiunea favorabila n'au voitu se primésca o

*) Vizakna, germ. Salzburg.

lupta neegala cu unu vrajmasiu provediutu bine cu arme de focu si cu tunuri, si partea cea mai mare a loru s'a risipitu. Inca si cei vreo doue mii remasi, cu cari eu am aparatu podulu dela Manarade, au fostu risipiti de càtra vrajmasiu. Eu insumi am potutu se scapu numai cu mare greutate pedestru la Vingardu, lasandu carulu cu tóte câte aveamu, in manile vrajmasiului. Numai 300 de ómeni tineri, cari au ajunsu pe cele doue companii granitiare, inrolati fiindu intre soldati, au luat parte la batali'a dela Sibiiu in 21 Ianuariu. Deci de si la Blasiu nu ne-a fostu sórtea favorabila, totusi noi prin lovirile nóstre dela Vintiulu-de susu, dela Najlacu si prin positiunea cea buna pe care o aparaseram mai indelungatu la Blasiu pe dealulu de càtra Sancelu, amu adaosu multu, cà colón'a rebela sub Czez retinuta de noi, n'a potutu lua parte la batali'a din 21 Ianuariu de lãnga Sibiiu, unde Bem a fostu batutu. Magiarii asiediandu-se in Blasiu, dupace au depredatu residenti'a episcopésca, au devastatu bibliotecele, tipografi'a seminariului parte o au stricatu parte au dusu-o, inca si osemintele repausatiloru episcopi le-au scosu din loculu loru de repausu cu scopu cá se afle bogatii, apoi acolo unde mai înainte prisionierii loru au fostu tractati cu atãta umanitate si unde connationalii loru si mai virtosu nobilii posessori mutandu-se pentru mai mare securitate, cautasera si aflasera consolatiune si alinare in suferintiele loru, acolo ei au ridicatu furci, cá se spendiure ómeni. precum au spendiuratu in Clusiu si in Muresiu-Osiorheiu.

Ajungèndu eu in Vingardu, am adunatu indata in lagaru pe ómenii din satele inca neocupate de magiari. Prin patrolele trimise de mine am prinsu mai multe patrole magiare si trupele rebele care se aflau in garnisón'a dela Blasiu sub capitanulu Pfuhl, le amerintiam neinctatu asia, in càtu elu nu cutediá se ésa mai departe decãtu numai pãna la satulu (vecinu) Ciufudu. Venindu prim-locotenentele Apfler cu 24 Cheveaux-legers dela regimentulu Max la Vingard, si dupace comandantele rebeliloru Lupulu Kemény a trecut la Dev'a, noi cu scopu de a pune in securitate drumulu dela Sibiiu la Alba-Juli'a, amu atacatu garnisón'a magiara

dela Blasiu compusa din doue companii militiani (honvéd), 500 lanceri si 500 husari Kossuthiani. Planulu nostru fusese cá se'i surprindemu in capu de nópte. Spre acestu scopu ómenii nostrii au fostu desfacuti in 5 despartie-mente. Unu despartimentu condusu de Arítou avea se inaintedie dreptu asupra resiedentiei episcopesci; alu doilea, comandatu de Dinca era se intre in gradin'a episcopésca si se inaintedie pâna la edificiele din fundu; alu treilea comandatu de Siandru se inaintedie pe strad'a noua pâna in piatia; éra alu patrulea despartie-mentu compusu din 300 lanceri si 24 calareti dela re- gimentulu Max sub comand'a mea si alui Apfler stetea cá reserva. Noi inse nu amu fostu in stare se ajungemu acolo inainte de a se face dioa. Pe candu Siandru se apropiá de susu numit'a strada, fù primitu cu o plóia de glóntie; Arítou cu despartimentulu seu petrunse pâna la resiedintia; magiarii spaimantati prin acea navala, partea loru cea mai mare au luatú fug'a si s'au risipitu pe din dosulu noueloru semenaturi. Locotenentele Apfler cu cei 24 calareti ai sei si cu càtiva conducatori de ai nostrii a si fostu începutu se ia la góna pe fugari, pe candu elu fù primitu cu plóia de glóntie de prin case si infioratu de unu glontiu care'i nemerise coifulu (casc'a, caschet'a), comandà trombitiare de retragere. Ómenii nostrii nesciindu caus'a retrageri lui, urmara dupa elu, cà-ci credeau cà se afla impresurati de vrasmasi. Loco- tenentele Siandru si tribunulu Tamasiescu remasera singuri. Acestu din urma a si fostu impresuratu in adeveru de trei Kossuthiani, cu cari elu luptá singuru, éra apoi venindu si infanteristi magiari asupra lui fù invinsu si inpuscatu. Magiarii ne gonira pe noi pâna la podulu din josu de Blasiu si ne ucisera 23 de ómeni.*)

Dupa acésta bataia luata, eu am dimisu pe toti lancerii pe la casele loru si am retinutu numai 150 muschetari, cu cari m'am intorsu la Vingardu. Urmarile funeste ale acestui desastru am potutu se le cunoscú

*) Pecatu cà aci nu se numesce dio'a in care s'a intemplatú acea iruptiune funesta din partea romaniloru asupra garnisónei magiare din Blasiu. Preste totu acestea scene sunt acilea descrise prea pe scurtu si secu. Dara apoi nici esploratori (spioni), nici vedette, nici anteposturi? Se mai póte asia ceva? Red.

mai tardiu. Chiamarea poporului la arme nu pôte se fia, cá elu insusi singuru se atace pe vrasmasiu, ci a lui chiamare este, cá numai se ajute pe trupele regulate in operatiunile loru si mai virtosu cá se ia la góna pe vrasmasiulu batutu si fugaritu. Eu inse am intrebuintiatu totudeauna altumentrea glótele armate. Asia s'a intemplatu apoi, cá tocma dupa victori'a castigata de cátra trupele ces. reg. sub comand'a lui Puchner in 7 Februaru la Salinele Sibiiului, unde lancerii aru fi potutu fi de celu mai mare folosu spre a lua la góna pe vrasmasi, eu nu mai aveamu lanceri. Cu tóte acestea eu insoçitu de primu-locotenentele Apfler am plecatu cu cei 150 puscasi ai mei cátra S.-Sebesiu. La Dai'a deteramu preste una patrola magiara de 15 husari Kossuthiani venita dupa spus'a calau-ului sasescu, cá se visitiedie drumulu, pe care Bem avea se se retraga la Mediasiu. Dintre aceia noi uciseramu patru, éra pe ceilalti ii goniramu pàna la dealulu furciloru, de unde se vedea armat'a lui Bem in partea din susu a S.-Sebesiului. Dupa acestea noi merseeram cu Apfler éra si la Blasiu.

Dupa fug'a lui Bem dela S.-Sebesiu cátra Dev'a, dupa care s'a departatu si Pfuhl dela Blasiu, eu am trimisu unu cerculariu in prefectur'a mea, cá toti ómenii tineri conscrisi mai de inainte la batalionu se se afle la Ciufudu cu merinde pe 8 dile. Eu fiindu provocatu de cátra comitetulu nationalu cá se respundiu la unu articlu vatamatoriu din „Siebenbürger Bote“, am plecatu la Sibiu. Intr'aceea Bem intaritu cu corpulu lui Beke, pe carele prefectulu Buteanu ilu tînuse in locu mai multu de o luna la Zarandu, au batutu pe generalulu Puchner la Simeri'a (Piski) si l'au silitu se se retraga la Sibiu. Asupra ómeniloru mei adunati la Ciufudu au navalitu avantgard'a lui Bem. Adeca dupa batali'a dela Piski Bem aflase, cá Puchner nu are de cugetu se incerce a inpedeca inpreunarea lui cu garnisón'a magiara de mai inainte dela Blasiu, cu cea dela Mediasiu, éra mai virtosu cu Secuii, de cátra carii elu dupa batali'a dela Salinele Sibiiului fusese despartitu; asia elu inca nu l'a mai urmaritu, ci isi indreptà marsiulu seu pe laturea stanga a Muresiului preste Órd'a-de susu,

Berghinu, Cinade etc. càtra Mediasiu. Ómenii mei se retrasera pe cali intortocate la Salinele Sibiiului. Mai apoi dupace comand'a generala a comisu comitetului romanescu cá se tîna gata unu numeru de lancheri càtu se pòte mai mare, eu am comandatu pe ómenii mei, cam 1200 de insi la Resinariu, unde noi exercitandu-ne in arme asteptaramu dispositiunile ulterióre.

In 26 Februariu eu primiiu ordinu, cá cu cei 1200 de ómeni se plecu dela Resinariu si se rescolu tóta regiunea submunteana pàna la Blasiu; éra apoi intrunitu cu capitanulu Wever, care comandá unu batalionu cu 5 tunuri, in 2 Martiu se atacamu Blasiulu, unde se aflá unu batalionu de militiani cu 4 tunuri. Asia plecaiu eu dela Resinariu si pàna in sér'a din 28 Februariu aveamu dejá 5000 de ómeni plini de focu si insetati de resbunare in contra magiariloru, cari ori pe unde au trecut, au lasatu urme nesterse ale barbariei lor. Eu am informatu despre tóte acestea pe capitanulu Wever, care m'a chiamatu la sine in Cinade, pentru-cá se ne intiel-gemu despre planulu si scopulu cum se folosimu acésta armare de poporu. Pe la 1 óra dupa mediulu noptii ajunseiu la Cinade, si intrebatu fiindu despre starea magiariloru in Blasiu, i'am declaratú cá batalionulu magiaru de acolo se afla in stare neputintíosa si am adausu, cá blanele sunt luate dela tóte podurile càte ducu la Blasiu. Acésta inprejurare ilu puse pe cugete, si incepù se faca o multime de greutati; me intrebà de modulu cum s'ar potea repará podurile si cá óre ómenii voru cutedia se se apuce de reparatur'a poduriloru între glóntiele vrajmasiesci, sau cá nu aru fi mai consultu a trece prin apa etc. Mai pe urma, pe la 3 óre dupa mediulu noptii imi declarà pe façia, cá elu nu pòte atacá pe magiarii dela Blasiu, fiindu-cà pe trei Martiu are se se întórca la Copsi'a mare spre a se inpreună cu armat'a cea mare imperatésca sub comand'a suprema a generalului L. M. C. Puchner, cá se atace pe magiari la Mediasiu. Eu 'iam poftitu caletoria buna, am datu ordinu celoru 5000 de ómeni cari -ajunsesera pàna la podulu dela Manarade, cá se se întórca; am dimissu pe cei mai betrani pe la casele lor, éra cu ómenii tineri am trecutú la Preseac'a, unde am avutu

se suferiu o insulta din partea locotenentului Röhrich, pe care altulu între asemenea inpregiurari, aflandu-se in mijloculu atatoru brația valoróse, anevoie o ar fi suferitu neresbunata. Ocasione la acea insulta si-a luatú elu dela inprejurarea, cá eu am facutu o recuisitiune de 40 mertie de farina pentru ómenii mei, carii in numeru de 1200 absentasera o luna intréga dela casele loru. Eu inse am lucratu conformu decretului comandei generale Nr. 6499 R., in poterea caruia trupele de lançeri care au statu mai multu de 5 dile in lagaru, aveau se capete asia numita portiune de Etappa (Etappenverpflegung), cá si ostasii regulati.

In 9 Martiu am primitu dela comandantele cetatii Alba-Juli'a provocarea in scrisu, cá se me scolu cu toti ómenii mei si se grabescu la Alba-Juli'a. Eu 'iam respunsu, cá presentia mea inlantrulu fortaretiei nu ar putea fi de nici-unu folosu, pentru-cá vrajmasiulu isi concentrase tóta poterea sa la Sighisiór'a; ci cá din contra, ar fi multu mai folositoriu, daca dlu comandante alu cetatiei mi-ar trimite mie munitiune si una compania de trupe regulate, cu care eu intarindu-me se alergu la loculu de lupta si acolo se spriginescu operatiunile trupeloru imperatesci in contra insurgentiloru. Intr'aceea eu primiiu in 10 Martiu ordinu dela comitetulu romanescu de pacificatiune, cá se plecu cu cea mai mare celeritate la Sibiiu, pentru-cá Bem a plecatu dela Sighisiór'a pe la Mediasiu si amerintia Sibiiulu. Eu n'am lipsitu a lua indata dispositiunile corespundietóre, cá se alergu acolo unde me chiamá pericolulu. Dara evenimentele fatali urmau unulu dupa altulu cu rapediunea fulgerului. Eu abia am plecatu, pe candu am si primitu scirea, cá in sér'a din 11 Martiu Bem a ocupatu Sibiiulu si cá trupele imperiali se afla in retragere, o parte cátra Turnu-rosiu, alta cátra Brasiovu. Capitanulu Brandmayer care comandá una compania dela regimentulu Leiningen, trimisa de cátra comandantele cetatii Alba-Juli'a in ajutoriulu meu, s'a intorsu dela Mihaltiu pâna unde venise la momentu in cetate; noi insine primiramu ordinu cá se trecemu Muresiulu pe la St. Imbru. Dupa aceea preste puçinu timpu aflaramu spre cea mai mare durere a nóstra, cá trup'a imperiala care

mai erá înca in numeru preste 10,000 de ostasi, nicidecum nu a fostu batuta de vrajmasiu, si ce e mai multu, nici macaru la Brasiovu in positiunile cele mai bune n'a cercatu a se bate cu vrajmasiulu multu mai puçinu la numeru, ci a desiertatu Transilvani'a cu totulu si s'a retrasu in Romani'a. Prin acésta serman'a nóstra patria, care si pâna acuma suferise neaudit de multu, a fostu lasata prada furiei unui vrajmasiu barbaru.

Lasati in grij'a asprei nóstre sorti si cursului nepreveditu alu evenimenteloru, noi simtiamu positiunea nóstra critica intru totu intielesulu cuventului. Acum noue nu ne-a remasu altu ceva, decâtu cá cetatea Alba-Juli'a se-o aparamu in contra vrajmasiului concentrându-ne inpregiurulu ei si dându-ne ajutoriu inprumutatu. Fàra a perde timpu, am datu indata ordinu, cá poporulu armatu se tréca Muresiulu, éra eu insumi alergaiu prin comunele de prin pregiuru, pentru-cá se insufu curagiu locuitorilor fórté ingrijati, se'i insufletiescu pentru credinti'a conservata timpu indelungatu càtra monarchu, éra pe cei destoinici a purta arme se'i chiamu in lagaru.

Pâna candu, conformu dispositiuniloru luate de mine, partea cea mai mare a poporulu armatu se gatea se tréca Muresiulu, 150 de ómeni comandati de centurionulu Dinca alergara la Blasiu, cá se ridice de acolo si se aduca la Alba-Juli'a pentru provisiunea cetatii unu magazinu de cerealii infintiatu acolo de rebeli, pe care inse ei ilu lasasera dupa batali'a suferita la Mediasiu, si voindu a scapa de lancea romanésca au fugitu cu cea mai mare graba. La cét'a acésta s'au alaturatu si Georgiu Popa capitanu pensionatu de cavaleria, pe atunci administratoru alu districtulu Blasiu, cu o patrola de 12 soldati de linia. Pe candu centurionulu Dinca au asediatu anteposturi si vedette inpregiurulu Blasiului, pentru-cá se nu fia surprinsu de càtra vrajmasiu si pe candu intr'aceea tribunulu J. Munteanu cu càtiva lanchi au adunatu vreo 50 de cara din satele vecine, capitanulu pensionatu Georgiu Popa au reusitu in modulu acesta cá se incarce 1400 mesuri de cerealii din magazinu si sub paz'a susu memoratiloru 150 de ómeni se le transpórté in cetate.

In 15 Martiu am primitu dela comand'a de statiune din St.-Imbru unu ordinu scrisu, cá se'mi iau positiune la Cojlaru si se tragu unu lantiu de vedette dealungulu pe valea Muresiului, precum si pe drumulu dela St.-Imbru inainte pâna la Teiusiu, cum si pâna in munti; trecatorile de preste Muresiu se le pazescu, pe caletori carii aru veni dela Turd'a si Clusiu, se'i trimitu cu escorta in cetate, pentru-cá se fia intrebati despre starea lucrurilor; in casu candu asiu fi atacatu de câtra vrajmasiu, se facu cunoscutu comandai din cetate, éra eu se me retragu indata cu totu poporulu armatu in munti; éra daca cumva vrajmasiulu ar impresurá cetatea, atunci eu se'lu nelinlescuse prin escursiuni dese facute cu despartimente mici si asia se me incercu a nimici ostenelele lui. Spre a'lu intielege mai bine si a realiza mai usioru planulu acesta, eu am mersu in persóna la comandantele cetatiei si 'iam aretatu, cà atátu eu, càtu si poporulu armatu ce stà sub comand'a mea, voimu si suntemu prea decisi a implini exactu insarcinarea ce ni se in pune; mie inse 'mi lipsescu mijlócele pentru intertentiunea Cómeniloru. Un Comandantele C'mi dete mie plenipotencia, cá se'mi castigu provisiunile necesarie prin recuisitiuni din comunele invecinate, dându-le cuitantii, si magazinele se le ducu in munti, ceea ce s'a si intemplat; cà-ci adeca in trei dile am reusitu a infintia unu magazinu de 2000 mesuri de gràu si o bute de vinu. Acuma dara eu me aflam in stare de a implini ordinulu susu aretatu, prin urmare 'imi luaiu positiunea ce mi se asemnase mie.

Pe candu trupele vrajmasie se aretara in Aiudu, eu n'am lipsitu a raporta indata la comand'a cetatiei, éra dupace acelea au ajunsu la Teiusiu, am raportatu a dou'a óra cu cea mai mare celeritate aratându-i chiaru si numerulu si puterea lor. Dupace inse prin indrasnéti'a apropiere a vrajmasiului asupra cetatiei positiunea nóstra devenia totu mai critica, eu amu folositu cea din urma ocaziune cá se intrebu pe consiliulu bellicu din cetate si se me rogu pentru instructiuni ulterióre, cá se sciu de ce se me tñu. Spre ori-ce consolatiune si incuragiare a nóstra noi amu fostu platiti cu responsulu laconic: „Dumnedieu se ve luminedie si se ve conduca intreprinderile vóstre“!

Dupace noi indata dela inceputulu resboiului civilu amu fostu puçinu ajutati si cu totu devotamentulu si sacrificarea nóstra pentru sustinerea monarchiei nu numai amu fostu despretiuiti, dara si priviti cu neincredere si necurmatu calumniati, acuma ne vediuramu parasiti si din partea fortaretiei, de unde puteamu se asteptamu ajutoriu. Cu credinti'a in Ddieu si in caus'a nóstra cea drépta, pentru care noi amu apucatu armele, amu adunatu pe poporulu armatu, in care pe atunci erau 200 venatori si 1000 lanceri, apoi am mersu pe la Barabantiu si Siardu la Bucerdea, si prin acea demonstratiune am tinutu pe vrajmasiu intru atátu respectu, in càtu elu dóue dile intregi n'a potutu se se apropie de cetate. Dara candu am creditu cà eu aici nu voiu mai fi in stare se me tñnu in contra poterii lui celei mari, m'am retrasu càtra muntii si mi-am luatu positiune la prim'a strimtóre Gur'a-Ampoitiei. De aici me folosiiu de tóte ocasiunile càte mi-s'au datu, cá se nelinistescu pe vrajmasiu di si nópte si anteposturile lui se le lovescu cu bunu resultat.

In nóptea din 28 Martiu trup'a de inpresurare a insurgentiloru a inceputu se bombardedie cetatea. Eu atunci am intreprinsu o demonstratiune cu tóta trup'a mea, amu lovitu pe vrajmasiu din dosu si 'iam facutu nu puçina stricatiune.

Vrajmasiulu iritatu preste mesura din acésta cauza, in alta di s'a intorsu asupra nóstra cu doue batalióne, cu o bateria si cu ajutoriulu necessariu de cavaleria. Nepotendu noi resiste la acésta putere preponderanta, ne-amu retrasu in padurea vecina.

Vrajmasiulu dupa câteva descarcaturi date in aeru, fàra a ne face nici-o stricatiune, s'a retrasu si elu; éra noi ne-amu reocupatu positiunea anterióra. Acuma insurgentii devastara atátu in retragerea loru, càtu si la alte ocasiuni cu focu si cu sabia tóte acele comune, in care ne aflaseramu. Asia s'a intemplatu anume cu satele cele mai de aprópe, precum Siardu, Satu-micu*) si amendouele Inuri**), intru care vrajmasiulu nu numai

*) Kisfalu.

**) Bórsomezó.

a prefacutu casele in cenusia, ci a macelatu fàra nici-o mila preste 100 de ómeni nearmati, carii in absentia celorlalti membri ai familiei parte fugiti parte dusi in lagaru, ingrijau de economi'a casei. Pentru-cà se evitamu atrocitati de acestea, noi ne-amu asediatu bine la Gur'a-Ursului. Noi amu si fostu chiamati de càtra tribunulu din Zlatn'a, cà se o aparamu impreuna mai departe.

Intr'aceea strabatù pàna la noi faim'a, cà armat'a imperiala comandata de locotenentu maresialu campestru br. Puchner vine din Romani'a si cà preste puçinu va intrá prin pasulu Vulcanu in valea Hatiegului. Audindu noi acestea, parasiramu in 15 Aprile tribunatulu Zlatnei si purceseram preste munti càtra Muresiu, cu scopu de a dá ajutoriu la arip'a stanga a armatei, sau in casu contrariu se ne castigamu mijlóce de traiu, pentru-cà magazinulu nostru infiintiatu la Teiusiu se desiertase mai de totu. Pe candu eramu aprópe de Muresiu, aflaramu cà despre venirea armatei ne facuseramu ilusiuni; deci deciseramu se mergemu la Gioagiu*), de unde ridicaramu mai multe sute mesuri de gràu si cucurudiu, pe care le-amu transportatu la Zlatn'a. Pe acelasi timp au adusu si vice-prefectulu Joanu Maioru cu o compania de lancia 500 mesuri de gràu dela Bacainti'a.

Abia ajunsu la Zlatn'a si inca fàra a ne fi restauratu de strapatiele drumulu de preste munti, am primitu eu in 16 Aprile scirea, cà magiarii catraniti din caus'a indrasnetiului nostru marsiu pàna la Muresiu, si pentru-cà amu ridicatu grànele dela Gioagiu si Bacainti'a, precum si fàra indoiala cu scopu de a strabate inlainturulu muntiloru, se afla pe cale de càtra Alb'a spre Zlatn'a. Acestea erau doue bataliòne cu o bateria de rachete. Pentru-cà ei se-si ajunga scopulu cu atàtu mai usioru si fàra perdere mare, s'au folositu de serbatorile pasciloru, pe candu lancia munteni erau lasati pe la casele loru si numai ómenii mei se aflau acilea gata de lupta. Insurgentii s'au incercatu se patrunda din trei laturi, insè numai acei carii veniau dela Barabantiu au

*) Al-Gyogy.

potutu strabate pàna la Zlatn'a, éra ceilalti in doue companii venindu de càtra Balsi'a au fostu batuti indereptu cu perdere mare de càtra tribunulu George Damianu.

Indata dupace am primitu acésta scire, in lipsa totala de luptatori calareti, am trimisu pe doi tribuni cá se observe pe vrajmasiu si se 'mi raportedie despre venirea lui. Pe candu se intorceau trimisii exploratori, au datu si vedettele semnalu, cà vrajmasiulu este aprópe.

Eu inca nu sciam nimicu despre fericit'a lovire ce avuse tribunulu Damianu cu cele doue companii ce veniau de càtra Balsi'a, si nu cunosceam localitatile de acolo, pentru-cá daca s'ar putea, se atacu pe vrajmasiu, sau se'lu inpedecu in mersulu seu. Asia m'am supusu necessitatii de a me da deocamdata la o parte din calea vrajmasiului, si am indemnatu pe toti locuitorii din Zlatn'a cá se'si ascunda averile si pretiósele lor, éra pe cei mai tineri si pe cei armati 'iamu provocatu cá se se inpreune cu trup'a mea, éra betraniloru le-am disu cá se pazeasca casele. Pe parochulu catolicu de acolo canoniculu Bodnar l'am rogatu, cá pe romanii remasi acasa se'i ia in protectiunea sa si se cerce a inblandi turbarea vrajmasiului.

Totu asia vorbiu si protopopulu romanescu Mihalyi si altoru locuitori de omenia, cà nicidecum se nu se opuna vrajmasiului si se nu irite furi'a lui. Noi parasiramu Zlatn'a si ne retraseramu in ordinea cea mai buna la Valea-Dosului càtra Abrudu, unde luaramu positiune buna. De aici eu deteiu o provocare in scrisu càtra tóte satele de prin pregiuru si chiamaiu pe locuitori la arme spre a goni pe vrajmasiu din Zlatn'a, si a-i nimici planulu de a strabate inlainturulu muntiloru. Totuodata am scrisu si prefectulu Avramu Jancu facèndu-i cunoscutu pericolulu care amerintia muntii si'lu rugaiu pentru ajutoriu.

Eu nu m'am insielatu in planulu insurgentiloru, pentru-cà acele doue batalióne dupa ce au mai trasu unele ajutórie la sine si s'au pusu in comunicatiune cu insurgentii dela Bradu in comitatulu Zarandu, in 18 Aprile

au desiertatu in adevèru Zlatn'a, si au apucatu pe drumulu tiei cãtra Abrudu.

Locuitorii munteni convocati de mine inca nu se adunaserã si nici ajutoriulu cerutu dela Jancu inca nu venise; asia dara eu me aflãmu acilea numai singuru cu trup'a mea; cu tôte acestea m'am decisu cã se asteptu ataculu vrajmasiului. Ajutati de positiunea nõstra ilu primiramu inainte de amédi cu barbatia si cu sange rece. In scurtu dupa aceea se desfasiurã o lupta ferbinte, care a tñutu mai multe óre. Vrajmasiulu se retrase si noi ilu baturãmu din Valea-Dosului indereptu la Zlatn'a, dar fãra cã se'lu putemu scóte si de acolo. Elu a perdutu in acésta lovire 8 morti si mai multi raniti, cari au remasu pe livad'a Troianulu; din partea nõstra n'a cadiutu nici-unulu. Cu acésta ocaziune s'a distinsu mai virtosu centurionulu Amosu Francu, carele singuru a inpuscatu trei soldati de insurgenti, éra la o strimtóre de munte insoçitu numai de 25 ómeni a tñutu in locu tóta trup'a vrajmasiului. Acésta a fostu prim'a lovire pe care o avurãmu noi in munti cu insurgentii; aceea reusi bine pentru poporulu meu armatu, si au ajutatu multu spre a incuragia pe locuitorii munteni.

In aceeași di dupa amédi ne vení si ajutoriulu de 200 venatori si 400 lanceri cerutu dela Jancu. Intariti prin acestu ajutoriu, acuma noi ne incumetãramu se atacãmu noi insine pe vrajmasiu. De aci se desfasiurã a dou'a lupta totu asia de cerbicósa, cã si cea de ântaiu si totu asia a duratu mai multe óre. Noi amu petrunsu inainte asupra vrajmasiului; elu s'a aparatu cu desperatiune si noi nu l'amu potutu scóte din Zlatn'a, atãtu pentru-cã incepuse a se innopta, cãtu si cã ne puscãserãmu munitiunea. Foculu ferbinte pe care l'amu tñutu noi a inspiratu vrajmasiului atãta frica, incãtu elu a remasu tóta nõptea sub arme, éra preste di n'a cutediatu a se misca. Comandantele insurgentiloru Mihályi a disu la ocaziunea acésta, cã elu inca nu vediușe nici-odata pe romani tñendu fãra precurmãre o lupta asia lunga si incapãtñnata, precum si cã daca noi amu fi continuatu inca numai $\frac{1}{4}$ de óra, elu ar fi fostu silitu se desierte Zlatn'a. Elu nu sciuse cã noue ne lipsia munitiunea. — Perderea vrajmasiului in acésta a dou'a

lovire a fostu considerabila; elu a lasatu pe loculu^{de} de lupta preste 40 morti si mai multi raniti; noi avuramu 4 morti si 3 raniti. Intre cei morti noi avuramu se deplangemu pe bravulu centurionu alu Buciumaniloru, pe care o racheta vrajmasia l'a ruptu in doue. In acésta lupta s'a distinsu prin unu curagiu singulariu si prin bravura J. Procopiu comandantele venatoriloru, carele au inpuscatu pe trei soldati de insurgenti cu man'a sa.

In dio'a urmatóre ne a venitu prefectulu Jancu in persóna cu 600 de ómeni. Dara timpulu ploiosu care au duratu o septemana, ne-a inpedecatu intru atacarea cu bunu resultatu si in gonirea vrajmasiului din Zlatn'a. Jancu fù chiamatu la Abrudu, din cauza cà acelu orasiu erá amerintiatu din mai multe parti de càtra insurgentii din comitatulu Zarandului. Intr'aceea si eu vediendu-me in lupta necurmata cu lips'a de mijlócele vietii si de munitiune, am trebuitu se me supuiu silei si m'am retrasu totu la Abrudu, lasandu la Valea-dosului unu micu despartimentu din trup'a mea, pentru-cá se pandésca dupa miscarile magiariloru din Zlatn'a.

Pe candu petreceamu eu in Abrudu, unde cautamu se me restauredu dupa strapatiile resboiului, prefectulu Jancu vení la mine in nóptea din 23 Aprile si 'mi aratà o scrisóre cu data din Bradu 19 ale aceleiasi luni, venita la adress'a prefectiloru Jancu si Buteanu dela Joanu Dragosiu deputatu la diet'a magiara, romanu din Ungari'a, dar de partid'a magiara. Acelu deputatu invitá din insarcinarea lui Kossuth prin acea scrisóre pe numitii prefecti, cá se numésca unu locu unde se póta conveni cu densulu la o conferentia, cu scopu de a negotia pentru o invoiala de pace intre magiari si romani. Eu m'am declaratú indata in contra ori-carei conferentie de ori-ce natura cu deputatulu lui Kossuth, din cauza cà principiile magiarismului Kossuthianu ne sunt cunoscute si pe garantiile oferite de càtra magiari nu se póte pune temeiu; romanii au avutu si pàna acum ocasiuni de multe feliuri, cá se cunósca pe deplinu valórea parolei de onóre a magiariloru si cà avemu se ne tememu, cà in dosulu acestoru negotiari in realitate stà ascunsu cu totul altu ceva. La acestea eu mai adaoseiu: „Timeo Danaos et dona ferentes“. Decursulu

evenimentelor a justificatu pe deplin reflexiunile mele. Jancu inca erá convinsu, cà noi cu Kossuth nu potemu si nu ne este permis a pasí la vreo invoiala; atàta numai dicea elu, cà considerandu positiunea in care se afla poporul si comandantii lui inlainturulu muntiloru, conferentiele cu delegatul lui Kossuth, daca nu ne voru folosi in multe privintie, de siguru cà nici nu ne voru putea strica.

Ne mai putendu petrece mai multu in Abrudu din caus'a scumpetei enorme a toturorulu mijlóciloru de viétia, eu m'am retrasu la Negrilés'a din susu de Buciumu. Aici 'mi veni scirea de o parte dela prefectulu Buteanu, éra de alt'a dela tribunulu Corchesiu, cà prin mijlocirea lui Dragosiu s'a inchiaietu unu armistitiu, pe care se'lu respectedi si eu.

Fiindu eu ingrijatu, cá nu cumva prin slabiciunea unora dintre aceia carii desperasera de reusit'a finala a causei nóstre, se triumfedie machinatiunile magiare, indata dupa primirea acelei sciri am grabitu a scrie in termini oficiali la toti prefectii carii se aflau atunci in munti, cà dupace prefectii nu representa natiunea, ei nicidecum nu sunt in dreptu de a tracta cu magiarii, ci daca vréu ei se inchieie pace, se se adressedie càtra comitetulu romanescu de pacificatiune si càtra guvernulu imperatescu. Mai departe le observaiu, cà se punemu casulu, cum-cà prefectii s'aru putea demite la negociari cu magiarii, atunci conditiunile de pace ale acestora ar fi fàra indoiala unele cá acestea: depunerea armelor, darea in manile magiarilor a comandantiloru poporului, contributiune belica, assentare de recruti etc., totu conditiuni de acelea, la care poporul nu s'ar invoí nici-odata. Deci pentru-cà se se vonvinga despre acésta, se se convóce indata o adunare generala la Abrudu, intru care se se dea poporului ocaziune de a se declara intru tóta libertatea asupra acestoru cestiuni.

Dupa primirea scrisórei mele, Jancu insoçitu de prefectulu Moldovanu veni in persóna la mine. Aceeasi cestiune fù discutata din nou de tóte partile, éra eu declaraiu si astadata, cà sunt prea decisu a continua lupt'a pàna unde numai se va putea, éra in casulu

contrariu a me retrage; dara armele nici-odata nu le voiu depune din mana. Cu acestea ne despartiram unii de altii. La conferenti'a a dou'a care erá se se tîna in Abrudu, Dragosiu m'a invitatú si pe mine, eu inse am refusatú invitarea. Intr'aceea magiarii au desiertatu Zlatn'a si eu éra si m'am asediatu bine la loculú cunoscutu Gur'a-ursului. Dara precum preste totu in munti, asia si aici am avutu a lupta cu multe lipse, intre care lips'a de pàne si de albituri au fostu cea mai simtita, éra lips'a de munitiune cea mai critica.

Spre scopulu acesta eu m'am adressatu la comandantele cetatii Alba-Juli'a cu o scrisóre din 29 Aprile si cu a dou'a din 3 Maiu, 'iam numeratu lui operatiunile mele de candu m'am departatu in munti si 'iam observatu, cà rezultatele silintieloru mele aru fi multu mai considerabili, daca nu asiu suferi asia de greu din lips'a de munitiune. De aceea eu 'iam propusu, cá elu se întreprindia intr'o di si la o óra anumita o eruptiune din cetate càtra turnulu de pulbere, unde stationédia insurgentii; in acelasi timpu eu se dau navala din munti cu trup'a mea, pentru-cá se luamu pe vrajmasiu intre doue focuri si se'lu batemu de siguru. Dupace ilu vomu invinge, eu atunci voiu primi munitiunea destinata pentru mine, care s'ar potea scóte din cetate pe din dosulu trupeloru imperatesci.

Domnulu comandante alu cetatiei colonelulu August imi respunse mie cu o scrisóre din 4 Maiu, cà elu nu póte face nici-o eruptiune, ci ne dete consiliu cá noi se ne ascundemu in muntele Mahmutu, ale carui pesteri largi sunt apte de a ascunde despartieminte mai mari dinaintea ochiloru vrajmasiului! Din aceea se trimitemu in capu de nópte pe cei mai curagiosi dintre ai nostri in cetate, pentru-cá se ia munitiunea necessaria si se ni-o aduca in munti; éra acésta s'ar potea repeti in mai multe nopti una dupa alta.

Domnulu colonelu imi facú totuodata cunoscutu, cà cetatea este decisa a se apara pàna la celu din urma omu. In fine elu mi-a multiamitu in numele imperatului si alu sacrei si dreptei cause pentru curagiulu si perseveranti'a cu care eu combatu pe vrajmasiulu comunu,

si doresce cá curagiulu acesta se me insufletiesca si mai departe si se me indemne la fapte noue, atatu pe mine catu si pe acei ce lupta sub comand'a mea.

In aceeasi di, adeca in 4 Maiu au venitu la mine din cetate la Gur'a-Ursului prim-locotenentele Adalbert Munzath (proprie Manzatu — pentru-cà elu este romanu de origine) dela regimentulu I romanescu granitiaru, insoçitu de trei soldati romani granitieri si inca de alti trei individi din Alba-Juli'a. Elu avea la sine o scrisóre a consiliului belicu din cetate adressata càtra prefectii: Jancu, Buteanu, Dobra, Balintu si càtra mine, intru care acestu oficiariu erá declaratú comandante alu tuturor trupeloru voluntarie luptatóre in munti, era noi eramu provocati cá se ne subordinamu lui. Acesta inse cu tóta plenipotentia ce avea elu dela consiliulu belicu din cetate, nu a potutu se'si castige intrare si primire la nici-unulu dintre numitii prefecti, din cauza cà elu la fii muntiloru nu se bucurá de celu mai bunu renume. Temeiulu acestei neincrederei càtra elu a fostu, cà precum s'a disu mai susu, din caus'a negrigei acestui locotenente a fostu macelatu de càtra insurgenti in lun'a lui Ianuariu la Aiudu unu numeru considerabile de romani dintre lancerii condusi de elu si apoi lasati fàra comandante. Eu inse 'lu luaiu pe elu in lagarulu meu si ii cereamu opiniunea in tóte intreprinderile belice.

In 6 Maiu Hatvany ocupà orasiulu montanisticu Abrudulu cu 1400 insurgenti si cu trei tunuri. Despre acestu evenimentu importantu me insciintia Jancu in mare graba prin scrisórea sa din 7 Maiu, cerendu'mi totuodata cá se grabescu intru ajutoriulu lui cu partea cea mai mare a trupei mele. In urmatórea di acelasi Jancu imi face cunoscute dispositiunile luate de elu spre combaterea vrajmasiului, era mie imi comite cá se ocupu strimtórea de munte dela dealulu mare pe drumulu tiei spre Abrudu. Locotenentele Manzatu abia avù ocaziune se cunósca greutatile si periculele cu care aveamu noi se luptamu in munti, pe candu s'a si descuragiatu si temendu-se cà va fi prinsu de càtra magiari, isi descoperi dorinti'a de a se întórce in cetate. Cu tóte acestea elu in fine totu se inbarbatà si noi luaramu

in buna intielegere mesurile cele mai corespundietóre, pentru-cá in regiunea Zlatnei se inchidemu cararile care ducu din siesu la Abrudu, apoi cu ómenii pe cari ii aveamu buni de lupta manecaramu indata càtra Abrudu. O plóia mare ce tñuse tóta nóptea, ne-a inpedecatu cá se nu putemu ajunge destulu de timpuriu la locul destinatiunei nóstre si a participa la lupta. Valorosii locuitori ai muntiloru dupa o lupta inversiunata au batutu pe Hatvany deplinu, éra ruinele trupei sale le-au pusu pe fuga rusinósa. Arièr-gard'a lui fù rupta de càtra trupa si respinsa in orasiu. Acésta in sa s'au aparatu din case si din celarie pàna candu a fostu deculata cu totul. In timpul aceastei lupte din urma orasiulu se aprinse prin puscaturi din doue parti in urmarea bataliei ferbinti. Pe candu amu ajunsu noi, partea jumetate din Abrudu erá in flacari. Eu si locotenentele Manzatu ne-amu pusu tóta silinti'a, pentru-cá se marginimu foculu care se intindea totu mai departe, precum si cá se infrenamu poft'a de resbunare a locuitoriloru munteni inflacarati de mania. Ne-a si successu cá se conservamu pe cealalta jumetate a orasiului si pe multe persóne innocente se le scapamu de mortea sigura. In acésta privintia isi castigara merite mari vice-prefectulu meu Joanu Maioru, tribunulu Joanu Procopiu, centurionii: Dinca, Barbu, Julianu, Joanu Popu si Nic. Popu, precum si combatantii comuni, carii au fostu pusi de paza atátu pe la casele private, càtu si pe la bisericile romanesci, cá se apere pe acei magiari, carii sau ei singuri au fostu fugitu acolo, sau cà noi amu datu ordinu cá se'i duca in biserici spre a'i salva de furi'a romaniloru munteni inversiunati.

Fìindu-cà noi in Abrudu aveamu se mai luptamu si cu fómeya din caus'a lipsei tuturoru mijlóceloru de viétia, asia ne mai potèndu sta acolo, ne-amu intorsu éra la Zlatn'a, ducèndu sub apararea nóstra si pe acelea familii magiare, care s'au nefericitu prin Hatvany si pe care noi le-amu salvatu in Abrudu. Acelora din aceste familii, care au voitu se tréca la connationalii loru in siesu, eu le-amu datu pasporturi si pazitori spre a le apará, escortandu-le pàna la anteposturile magiare. Mai multe dintre acelea miscate de bunetatea nóstra, isi

descoperira dorinti'a, că ele aru remanea bucurosu la noi până la terminarea resboiului si aru impartii cu noi tóte fatigele si periculele; erá inse lucru firescu că noi se ne vedemu siliti a ne opune la acea dorintia a loru, din cauza că nici noi insine nu aveamu ce mancă cu dilele intregi. Dupa acestea noi apucaramu drumulu cătra cetate, fórté decisi că se ne castigamu cu ori-ce pretiu munitiune.

In urmarea unui raportu pe care l'a trimisu prim-locotenentele Manzatu in cetate, elu primi dela consiliulu belicu unu ordinu, dupa care aveamu se alegemu dintre ómenii mei 5—600 necesatoriti, cătu se póte de bine armati si inbracati, cu carii noi se strabatemu indata in cetate.

Dara ómenii bine armati si mai virtosu bine inbracati in lagarulu meu erau adeverate raritati de cabinetu; ómeni de acestia potea se védia cineva numai in castrele lui Jancu si in ale aceluor prefeci, ai caroru ómeni locuiau in munti. Trup'a mea erá compusa din individi, a caroru locuintia se aflá mai in siesu, cale de doue până in trei zile departe, pe unde dominau insurgentii; éra acesti ómeni ai mei de doue luni nu schimbaseru camasi'a de pe trupu. — Nici-odata situatiunea nóstra nu a fostu mai critica de cătu atunci. Separati de lumea cealalta, noi nu sciamu nimicu despre ceea-ce se intempla pe din afara de munti.

Inlaintrulu muntiloru aveamu se luptamu pe de o parte cu lips'a de munitiune si cu fómea, cu polipedii si cu tóte greútatile vietiei; éra de alt'a se luptamu in contra unui vrajmasiu infuriatu, carele tînea muntii inchisi si isi indoiá incordarile sale, că se-i ia in potestatea sa. Vrajmasiulu adeca sciá, că pe cătu tîmpu nu sunt supusi muntii, elu nu va fi in stare se coprinda cetatea Alba-Juli'a. Si apoi tocma acuma consiliulu de resboiu ne chiama in cetate! Care va fi sórtea nóstra acolo? candu vomu esí noi din aceea? si in casu candu vrajmasiulu totu ar ocupa cetatea, óre nu ne va arunca elu pe toti in ascutitulu sabiei, sau ne va inpusca ori spendiura, precum a facutu cu fratii nostrii din largulu tierei? Pe de asupra toturoru acestora ne mai veni inca si fatal'a scire, că Hatvany a intratu in Abrudu a

dou'a óra cu trupa multu mai mare. Acum eu ajunsesemu cá se fiu ingrijiatu preste mesura pentru inteligenti'a romanésca, care isi aflase locu de scapare in sinulu muntiloru, si a carei sórte in casu de a invinge insurgentii, erá dejá decisa de mai inainte. Prea bucurosu asi fi alergatu lui Jancu in ajutoriu.

Intre inpregiurari cá acestea amu tñutu consiliu de resboiu si dupa desbateri serióse amu decisu cá se ne supunemu consiliului belicu din cetate, pentru-cá se nu damu adversariloru nostrii ocasiune de a ne inculpa de nesupunere cátra comandantii imperatesci. Indata dupa acésta eu grabiiu cá se facu lui Jancu decisiunea nóstra cunoscuta si ilu rogaiu cá se nu se lase cu Hatvany in nici-o batalia decisiva, ci se'lu neodichnésca si alarmedie prin scaramusie mici si prin atacuri dese pe la anteposturile lui, éra dupa ce'lu va fi obositu, atunci se se arunce pe elu cu tóta puterea sa si se'lu sfarme. Eu inse m'am convinsu mai apoi, cà rezultatulu fusese multu mai pe susu de asteptarile mele, pentru-cá Jancu a castigatu si astadata o victoria stralucita asupra lui Hatvany.

CU Cluj / Central University Library Cluj

In 17 Maiu, dupace amu alesu trup'a ceruta de cátra consiliulu belicu, am luatú mesurile necesarie de plecare. Pentru-cá se insielamu pe vrajmasiu asupra planului nostru, am trimisu inainte pe alte cali unu mare numeru de lanceri, éra noi ne-amu indreptatu càtre cetate. Noi din dealu ne inieptaramu asupra anteposturiloru vrajmasie, pe care le-am deculatu, dupa aceea intretñendu focu necurmatu si spargèndu cordonulu vajmasiescu din prejurulu fortaretiei Alba-Juli'a, in puçine minute ne apropiaramu de cetate. Garnisón'a inse nici n'a intreprinsu vreo eruptiune spre a ne veni in ajutoriu, nici n'a trasu focuri din tun ri spre a ne coperi. Numai candu ajunseramu cu fericire la murii cetatii, s'au descarcatu doue tunuri de câte doue ori; acestea inse nu s'au descarcatu in favórea nóstra, carii acuma eramu scapati de ori-ce periculu si nu mai aveamu trebuintia de aparare, de càtu acelea tunuri au fostu trase asupra insurgentiloru, cari spariati de asaltulu cu carele amu spartu noi cordonulu loru de impresurare, au alergatu dela Barabantiu si dela Portusu. Vraj-

masiulu a perdutu in acésta a face re mai multi ómeni de ai sei, éra noi avuramu unu mortu si trei raniti.

In cetate amu fostu primiti din tóte partile cu strigate de „vivatu“; comandantele cu cea mai mare cordialitate; capitanulu Cernoyevich si oficiarii regimentului romanescu granitiaru dela Banatu cu stringeri calduróse de mani, éra Thalson, acelu capelanu bravu alu garnisónei, cu iubire curata. Prin acea intreprindere a nóstra cutediata insurgentii venira in confusiune si se vediura siliti, cá la turnulu de pulbere pe unde strabatuseramu noi; se asiedie unu batalionu intregu de paza.

Dupace am aratatu eu comandantelui multimea lipseloru de care suferiamu noi, elu a luat mesuri cá cei 800 de ómeni se capete fia-care pe di pàne, unu paharu de vinarsu ori vina. Vice-prefectii si tribunii inse n'au fostu memorati de locu in list'a de proviantare; éra dupace le lipsiau si loru banii cá se'si castige cele trebuincióse, erau siliti se cersiéscá pàne dela ómeni. S'au ingrijitu si pentru arme si munitiune, adeca ni s'au datu 160 muschete si patrudieci flinte, dara cele mai multe din acestea n'au fostu bune de nimicu, ci au trebuitu se fia mai ántaiu reparate. Preste acésta ni s'au mai datu câte 20 de cartusie (fisícuri, impleturi.)

Fiindu noi de acea credintia tare, cá scopulu provocarei adressate noue de a veni in cetate a fostu a intari garnisón'a, a apara cetatea si in unire cu garnisón'a a intreprinde eruptiuni asupra vrajmasiului, noi ne-amu propusu cá pe ómenii nostrii se'i organisamu conformu principiiloru tactice militare intr'unu batalionu regulatu compusu din 800 de ómeni. Cu ostenéla si perseverantia amu reusitu in puçine dile, cá se formamu batalionulu spre indestularea toturoru. Acuma noi supuseramu pe acesti ómeni unui nou juramentu pentru durat'a resboiului, éra comandantele cetatiei a promisú batalionului solda, daca se va porta bine.

Dara armele victorióse ale romaniloru din munti si maioritaea in care se aflau ei in cetate, au de-steptatu pism'a indracita a acelora, cari pe romani 'iau urítu totudeauna. Asia se tiesura in contra loru intru intunerecu, cu maiestria mare, intrige de acelea, care nici nu se poteau observá, nici a se paralisa.

Comandantului cetatii i s'a fostu nalucitu, cà romanii aru avea de cugetu a'i lua comand'a si a incredintia cetatea unui romanu. Acésta nalucire ridicula a schimbatu totu planulu de a ne mai tîné pe noi in cetate si a intreprinde cu noi inpreuna eruptiuni. Asia sórtea nóstra fù decisa in secretu, éra aceea erá, cá noi se fimu scosi din cetate si se ne intórcemu in munti.*

In 25 Maiu feciorii din batalionulu nostru capetara doue maji de carne*), ceea ce din cum am fostu intratu in cetate nu se mai intemplase niciodata; li-se detersa si 800 de caciule militari (gavanóse), care singure representau uniform'a nóstra si care mai tardiu la una ocasiune ne fura de mare folosu; preste acésta ne mai detersa inca câte treidiecei de cartusie pentru fia-care omu, asia, cà pe lînga cele douediecei primite mai inainte, acum avea fia-care câte 50 de focuri.

In fine ni s'a spusu, cà in urmatóri'a nópte batalionulu va face sub comand'a mea o eruptiune asupra insurgentiloru postati la turnulu de pulbere, éra de acolo se va arunca pe cei carii se aflau la Barabantiu si asia mai departe. Amu fostu ascurati totuodata, cà in apararea si ajutoriulu nostru voru navali si doue companii dela regimentulu granitiaru de Banatu si dela primul regimentu de granitieri romani transilvani. In acestu secretu au fostu initiatu numai prim-locotenentele Manzatu, elu inse nu ne-a comunicatu nimicu la nici-unulu dintre noi.

In nóptea din 26 Maiu ne prepararamu pentru eruptiunea ce aveamu se facemu, éra fiindu-cà noi crediuseramu in nevinovati'a nóstra, cà dupace vomu scóte la cale planulu acesta, ne vomu intórcé éra, asia ne mai lasaramu in cetate si puçin'a nóstra avere.

Noi esiramu prin pórt'a secreta, unde amu zaritu in adeveru pe cele doue companii granitiare defilandu pe intunerecu; mai tardiu inse nu le mai vediuramu. Inca si dupace esiseramu din siantiurile cetatii, Manzatu inca totu nu ne-a spusu adeveratulu scopu alu esirei

*) 1 maja sau cantariu sau centenariu facea 100 libre (punti) de Vien'a. Red.

nóstre din cetate. Aici fusera inpartite comandele si tóte dispositiunile luate pentru lupta. Eu imi inpartiiu ómenii in trei colóne: arip'a drépta o dedeiu vice-prefectului Joanu Maioru, arip'a stanga o comandá capitanulu venatoriloru Joanu Procopiu, centrulu ilu comandamu eu insumi. Ataculu fù indreptatu asupra celoru doue batalióne de insurgenti, dintre care unulu se affá pe la turnulu de pulbere, éra celalaltu in capetulu viiloru. Favorati de nópte, noi ne aruncaramu pe vedettele si anteposturile vrajmasie, pe care le si uciseram la momentu; dupa aceea ne inieptaramu pe trup'a dela turnulu de pulbere, unde mai multi dintre insurgenti nu avusera timpu se se inbrace. Puscaturile si baionetele nóstre au trantitu gramedi de insurgenti atátu in camerele turnulu de pulbere câtu si inprejurulu aceluia.

S'a desfasuratu o lupta crunta, pe care nóptea o facea si mai teribila. Noi ne amestecaramu cu insurgentii si luptaramu cu ei peptu la peptu. Eu insumi am strapunsu trei din ei si pe unulu l'am inpuscatu. Daca noi insine nu ne-amu omoritu sau ranitu unii pe altii, acésta amu avutu se-o multiamimu numai aceloru caciule militare ale nóstre, care erau singurulu semnu dupa care ne cunosceamu. Vrajmasii ne mai putendu sta pe locu, incurcati si infricati de marea loru perdere, s'au risipitu si au apucatu la fuga. Doisprediece ómeni dintre ai nostrii incunjurati de càtra unu despartimentu de insurgenti, au luptatu þarbatesce fàra a se preda, pàna candu au cadiutu 11 din ei, éra alu doisprediecelea, unu studentu anume Blianca din Najlacu si decurionu in batalionulu nostru, vediendu pe cameradii sei morti, s'a prefacutu si elu insusi cá mortu intre ei, si asia scapandu de ochiulu vrajmasiului, mai tardiu s'a intorsu nevatamatu la batalionulu seu. In diori de di noi amu spartu a dou'a óra cordonulu insurgentiloru trasu inprejurulu cetatiei, dupa care ajunseramu in partea muntiloru dincolo de lini'a vrajmasia. Totusi noi nu inchetaramu a goni pe vrajmasiu inca si in siesu, pàna candu vediuramu cà alergau trupe noue de insurgenti dela Barabantiu si Portus càtra turnulu de pulbere. Eu observaiu abia acuma, cà Manzatu, carele imi urmase mie printre insurgenti pe calea sparta de càtra bravii

mei, au disparutu din campulu de lupta. Elu se trasese cu càtiva din ómenii nostrii spre munti. Asia abia acuma fù deslegata enigm'a, cà noi fuseramu expedati din cetate cu destinatiunea cá se ne întórcemu érase in munti. Noi ne-amu supusu necessitatiei si ne-amu dusu éra in munti, unde ne intempinà Manzatu. Insurgentii au perduu in acea batalia 80 de morti si mai multi raniti; din partea nóstra au cadiutu 28 morti, 6 au fostu raniti si 7 cadiuti in captivitate. Cea mai mare grija a nóstra erá absentia vice-prefectului Joanu Maioru, carele in acea lupta s'a distinsu fòrte multu prin vointia decisa, curagiu si bravura, care inse acuma lipsia din mijloculu nostru inpreuna cu 85 de ómeni. Sórtea lui si a cameradiloru sei ne-a remasu necunoscuta pàna la liberarea definitiva a cetatii, dupa care apoi numitul vice-prefectu imi facù mie unu raportu despre operatiunile sale si despre câte patise elu in cetate. Din acelu raportu afu eu, cà merita a fi memorate urmatóriile:

„Dúpate adeva in nóptea din 26 Maiu s'au inpartitu comandele pentru eruptiunea nóstra planuita asupra turnulu de pulbere, vice-prefectului Joanu Maioru i s'a venitu arip'a drépta. Dupa lupt'a cerbicósá dela turnulu de pulbere, o parte din insurgenti apucase fug'a càtra Barabantiu. Vice-prefectulu in fruntea unei companii 'iau alungatu pàna in satu, si intretínendu unu focu necurmatu, le-a facutu mari stricatiuni. In reversatul dilei esira toti insurgentii stationati in Barabantiu cu artileri'a loru asupra companiei lui Maioru. Védiendu elu puterea preponderanta, s'a retrasu batendu-se pàna la turnulu de pulbere; aici inse a observatu, cà noi ne-amu fostu retrasu càtra munti si cà insurgentii carii alergasera dela Portus si din alte puncte, ii taiasera calea spre munti. Aflandu-se in neputintia de a ne urmá noue si amerintiatu din doue laturi, s'a vediutu strimtoratu cu cei 85 ómeni carii remasesera cu elu, cá se se retraga in cetate. Insurgentii l'au urmaritu neincetatu, fàra inse cá se'lu póta ajunge pe elu si pe cei 85 ómeni ai sei, pentru-cà le lipsia cavaleri'a. Elu se retrase in ordinea cea mai buna si luptandu barbatesce pàna in apropierea cetatiei. In acelu timpu s'au trasu câteva

focuri de tunu din cetate, nu inse cu scopu de a apara pe vice-prefectu si pe bravii sei, ci spre a apara pe siese calareti usiori, carii fusesera trimisi din cetate, cá se spuna acestoru nefericiti in numele comandantelui cetatii, cá ei n'au se se întórca in cetate, ci se se retraga in munti. Acésta inse au fostu absolutu preste putintia.

In acea stare inse reulu celu mai mare erá, cá brav'a trupa se affá între glóntiele vrajmasie si între bómbele cetatiei, ea inse scapà cu fericire din tóte pericolele; éra dupáce s'au risipitu insurgentii, a intratu in cetate, unde inse numai cu mare greutate au fostu lasati se între. In acésta retragere curagiósa Maioru nu a perdutu nici-unu omu dintre ai sei, afara de fostulu vice-prefectu din legiunea Campiei, anume Florianu Las cudeanu, care fiindu greu ranitu de o sabia vrajmasia, dupa trei dile de dureri cumplite a repausatu acolo in cetate. Aci merita a se observa, cá din cauza cá acestu omu tineru nefericitu a participatu la armarea poporului, famili'a sa intréga a fostu exterminata de cátra rebeli.

Acesti 85 de ómeni primiti in cetate cu vice-prefectulu Joanu Maioru, au prestatu in timpul petrecerei loru acolo, servitii fórté insemnate. Ei au cositu tóta érb'a din siantiurile cetatiei si de prin pregiuru, prefacéndu-o in fènu, pe care l'au asediatu in casemate. Acesti ómeni se inbuldiau cu sange rece admirabilu, pe intrecute in celu mai mare periculu, cá se stinga foculu ce se aprindea din bombele si rachetele siueratóre in cetate din partea vrajmasiloru carii o bombardau. Capitánului de cavaleria George Popa, sub a carui comanda au statu ei in cetate, i s'au datu o remuneratiune de 100 fl. moneta conventionala pentru serviciulu ce au facutu acei ómeni la stingerea focului.

Dupace magiarii ocupasera orasiulu de josu, lips'a de mijlócele vietuiri a devenitu in cetate fórté simtita si critica, pentru-cá romanii n'au mai potutu duce inlaintru articulii necesari, despre o parte de fric'a vrajmasiului, despre alt'a cá unii din ei voindu a scapa cu viéti'a, s'au fostu refugiatu in siantiuri; de acolo inse au fostu goniti afara la porunc'a comandantelui cetatiei,

era apoi magiarii tocma din cauza ca ei au dusu victualii in cetate, 'iau omoritu, si asia sieptedieci pana in optudieci de familii au caditu victime pentru zelulu loru de a se conserva cetatea. Din contra dela aceia carii, de si opriti, s'au vediutu siliti a-si cautá scaparea cu vitele loru in siantiurile cetatii, li s'au luat u vitele pentru trebuintiele acelei cetati.

Dupace magiarii se apropiasera totu mai multu de cetate si lipsia nu numai locu de pasiune pentru vitele cetatiei, ci si locuitoriloru legumele si verdetiurile, atunci acei 85 de ómeni esiau din cetate, si pe candu tribunii loru luptau in contra magiariloru cu pusci luate inprumutu dela soldati, ei se incarcau de grâu si cucurudiu pentru vitele flamande ale cetatiei si cu bostani si verdetiuri pentru ómeni. Pentru-cá se se ajute in lipsa de farina, au trebuitu se se faca morisce de máná (risnitie); lipsiau inse petrile necesarie. Acei 85 de ómeni insoçiti de granitieri romani ardeleni si banatieni, cum si de cátra unii soldati dela regimentulu Bianchi, au sciutu se ajute si in acésta lipsa, pentru-cá ei au adusu din orasiu printre cordónele vrajmasiului 6 petri de móra. Mai departe observandu-se cá salciile in directiunea de cátra Barabantiu stau in calea glóntieloru cetatiei, asia totu acesti 85 de ómeni paziti de unu plutonu de granitieri romani banatieni si de cátiva venatori sasi comandati de locotenentele Tzunea, esindu cu securi, au taiatu acele salci, dara cu acea ocasiune magiarii din Barabantiu ne ucisera unu omu si pe doi ii ranira; totu asia picá si bravulu corporalu Jonescu dela granitierii banatieni, ceea ce nu s'ar fi intemplat, daca venatorii sasi aru fi aparatu positiunea asemnata loru, si aru fi anuntiatu apropierea vrajmasiului; ei inse au fugitu de acolo fàra a descarca o singura pusca.

Acestea si alte mai multe servitii facute cetatiei pe fia-care di de cátra acei 85 de romani n'au fostu recunoscute intru nimicu si fórte reu resplatite; pentru-cá mai ántaiu comandantele cetatiei in cunoscut'a loru retragere le-a denegatu intrarea in cetate, de si elu a sciutu fórte bine, cá ei nu s'au ratacitu din propri'a vina dela batalionulu loru. Éra dupace au fostu lasati inlaintru cu mare greutate, 'iau silitu cá se se inroledie

in regimentele de linia, de si unii dintre densii erau casatoriti si parinti de familia; 'iau mai silitu se depuna unu juramentu nou sub stégu, de si ei numai cu doue trei dile inainte depusesera juramentulu cu batalionulu intregu, preste acésta ei isi manifestasera credinti'a lor prin fapte glorióse si au datu probe, cá si ei sciu se pórté si se manuésca armele cá si ostasii de linia*). Dupace acesti ómeni aflara in 1 Juniu, cá noi amu atacatu din nou cordonulu magiaru, intristati din caus'a tractarei brutale de care avusera parte, rugasera pe comandantele se le permita a esi afara, cá se se inpreune cu noi; pentru astadata inse nu li s'a datu ascultare. Pe câtu timpu au fostu ocupati cu facerea de fènu, capetau câte 4 cruceri si câte $\frac{1}{2}$ pàne militara pe di, mai tardiu inse acestu ajutoriu li s'a subtrasu cu totulu, din contra inse acei 80 de sasi dela Sebesiu si Orascia, carii erau totu numai gardisti cá si cei 85 de romani, au fostu prevediuti si ingrigiti cu tóte cele trebuincióse cá si soldatii de linia. Desperatiunea lor ajunsesé la culme, candu intr'o di consiliulu de resboiu au decretatu cá se nu li se mai dea nici 4 cruceri nici pàne, ba ce e mai multu, cá nici se nu mai fia suferiti in cetate, ci se fia siliti a se refugia in munti! Acum toti acestia aru fi cadiutu victime in mánile magiariloru, daca bravulu corpu de oficiari banatieni nu le-ar fi compatimitu cá se intrevina si se mijlocésca inpartirea acelor nefericiti intre granitiarii lor, carii au inpartitu cu ei totu ce au avutu cu cea mai mare bunavointia;

*) Cá se tacemu cá austriacii sunt din natur'a loru prepuitori preste mesura si fórté dedati a pleca urechi'a la ori-ce siopte si denuntiaru mai cá si magiarii, dara apoi ei cu prea desele luari de juramente ajungeau pàna la profanarea aceleuia, degradandu'lu la o formula de tóte dilele. Acestu usu austriacu loviá fórté greu in sentimentele religióse ale poporului romanu, carele fusese datu din stravechime, cá se depuna juramente numai in casuri de cea mai mare importantia si cum amu dice, in cause capitali. Din mare nefericire, astadi juramentulu perde mereu din a sa potere sacramentalá.

In câtu pentru colonelulu August, toti romanii cáti au avutu a face cu acelu comandante, au cunoscutu in trensulu unu omu plinu de ura si urgia in contra romaniloru; elu era dominatu de o antipathia neinvinsa.

Red. „Obs.“

dara de si granitiiarii ii tîneau cu mancare, totusi acesti ómeni n'au incetatu a face in cetate serviciile care li se cereau. In fine au intielesu si comandantele cetatiei, cà elu a mersu prea departe cu mesurile sale brutali si le-au acordatu din nou acei 4 cruceri si pànea. Acésta maltratare, despretiuire si urgie a fostu o ironia amara asupra meritelor pe care si le-au castigatu acei 85 de ómeni inainte de a fi primiti ei in cetate, si a fostu o resplata nedemna pentru servitiile lor facute in cetate.“

Cam acestea sunt suferintiele aceluor 85 de ómeni, carii s'au fostu ratacitu dela batalionulu meu. De aci inainte voi reapuca naratiunea faptelor mele belice.

Dupace amu esitu noi din cetate spre munti, eu am primitu scirea dela Jancu, cà elu intru intielegere cu ceilalti prefecti si cu poporul au decisu cá se atace pe insurgentii carii inpresorau cetatea si se o despresóre. Eu am incuviintiatu acestu planu si noi ne-amu inoitu se lovimu din trei parti in trupele de inpresurare, éra spre acestu scopu s'au si luat u indata dispositiunile corespundietóre si s'au pusu in executiune. Arip'a drépta o luà prefectulu Vladutiu cu instructiune, cá se atace pe insurgenti de càtra Portus; arip'a stànga o comandà prefectulu Balintu in contra loru din partea de càtra Teusiu; in centru comandam eu si am inaintatu de càtra Barabantiu asupra acestei comune si a magazinului de pulbere. Dio'a destinata pentru acestu atacu combinatu din trei laturi s'a pusu pe 1 Juniu. Noi crediuseramu cà va coopera si garnisón'a cetatiei, pentru-cà vrajmasiulu se fia strimtoratu intre doue focuri si cu atàtu mai usioru se fia batutu.

Desu de demànétia in dio'a destinata pentru atacu eu am deschisu lupt'a*). Insurgentii simtira planulu nostru, prin urmare ei lasara cetatea si isi luara posi-

*) Tocma afu cà in raporturile prefectiloru Jancu si Balintu este dio'a de 29 Maiu, éra in notele invetiatalui si umanului preotu de regimentu Thalson e 2 Juniu, cà dio'a in care s'au intemplat u acestea. Eu inse cutedi u sustînea, cà din ambele parti este eróre; cà-ci eu sciu de siguru cà acestu atacu s'a intemplat u sieptea di dupace am esitu eu din cetate, Vineri inainte de Rosaliile nóstre, adeca in prim'a Juniu.

tiunile spre munti; cu toate acestea eu am datu asaltu asupra batalióneloru loru, am deschisu lupt'a pàna la 9 òre. De trei òri 'iam inpinsu din positiunile loru, totusi n'am cutediatu se-i urmarescu in campu deschisu. Apucaseramu a remanea mai fàra munitiune si eu asteptam pe totu momentulu eruptiunea garnisónei din cetate, care se uitá pe indelete cum ne bateamu noi; totusi indesiertu. Mai tardiu aflaramu de siguru, cà oficiarii granitieri banatieni si ardeleni s'au inbiatu si au rogatu pe comandantele cá se le permita a face o eruptiune din cetate, elu inse le-au respunsu: „Ich brauche sie nicht“, adeca: eu n'am trebuintia de romani. Comandantele se parea cá si cum ar crede, cà noi amu voi se intramu éra in cetate si n'au judecatu mai bine, cà daca ar fi cooperatu si garnisón'a, atunci vrajmasiulu ar fi fostu batutu pe deplinu, si cetatea era se fia liberata; ba ce e mai multu, lucrurile preste totu aru fi luatu cu totulu alta fàcia. Pierderea magiariloru in acésta lovire a fostu considerabilá si se póte pune cá la 200 de morti. Noi amu perdutu 25 de ómeni, carii au remasu pe campulu de lupta; au fostu mai multi si raniti. Noi eramu aparati din dosu de padure, éra vrajmasiulu luptá in campu deschisu. In acésta batalia s'au distinsu fòrte multu centurionulu Teodoru Julianu.

In fine dupace noi amu desperatu de eruptiunea garnisónei; dupace mai departe ne si lipsia munitiunea cu totulu, éra vrajmasiulu isi concentrase tóta puterea sa asupra punctulu amerintiatu, noue nu ne-a remasu altu ceva, decátu se ne retragemu pàna in satulu Tautiu*). Ajunsu aici numai cu tribunulu Andreica si cu 50 de ómeni, pe acestia i-am ascunsu dupa tufe si fàra cá se avemu o singura puscatura, amu tñnutu 400 de insurgenti o óra intréga pe locu, pàna candu au scapatu in munti toti ómenii nostrii impreuna cu locuitorii din Tautiu, cu tóte averile loru. De acolo s'au retrasu si insurgentii, dupace au datu focu satului care nu avuse nici-o vina.

Dupa acestea noi amu purcesu la Zlatn'a, unde amu dimisu ómenii pe la casele loru. Locuitorii munteni au mersu acasa, pentru-cá se'si ia merinde; cei de prin siesuri au fostu inpartiti pe la satele de prin pregiuru

si numai 50 de ómeni au fostu retñuti pentru servitiu de anteposturi si de patrolare.

Intr'aceea vrajmasiulu inversiunatu nu putea se aiba repausu. Dupace a vediutu cã planulu seu facutu violenesce de a strabate inlainturulu muntiloru sub masc'a negotiariloru de pace prin delegatulu Dragosiu, nu reusise, elu a decisu a realisa acelasi planu prin fortia violenta si prin acësta a usiorã ocuparea cetatii Alba-Juli'a Asia dara au pornitu din mai multe laturi masse mari de trupe cu scopu cã se strabata dintr'odata pe la mai multe puncte in sinulu muntiloru, se aduca pe locuitorii munteni in turburare, si inpartindu-le puterile loru se'i slabésca, se'i bata si asia se reduca muntii in potestatea loru.

Spre acestu scopu au venitu din regiunea Zarandului Lupulu Kemény, dela Clusiu Vasvári, dela Turd'a Egloffstein si Pápai, dela Teiusiu Juhász, din partea meridionala a Muresiului maiorulu Kovács; mai in scurtu, vrajmasiulu n'a lasatu nici-o strimtóre de munti nefolosita spre a-si duce trupele sale inlaintu, intru atãta, cãtu puterea intréga militara destinata a cuceri cu ea muntii ajungea la 20,000—25,000 ostasi cu 30 de tunuri si cu multe rachete. Aceste trupe aveau ordinu cã se atace dintr'odata din 9 puncte deosebite.

Noi abia ne asiediaseramu in Zlatn'a, pe candu ne si veni scirea, cã maiorulu Kovács a plecatu cu doue bataliõne dela Secarambu*) asupra nóstra.

Dupace amu primitu acea scire, noi cu acei 50 de ómeni ne urcaramu pe dealulu celu inaltu numitu „Dëmbu“, din susu de Zlatn'a. Aici tamburii nostrii facura o manopera de tobe nimerita asia de bine, incãtu Kovács fù retñutu o nópte intréga intr'o surpatura, fãra cã se fia cutediatu a intra in Zlatn'a. A dou'a di demãneti'a elu a intratu ce e dreptu, in Zlatn'a, dara abia isi asiediasse anteposturile, pe candu noi ne si aruncaramu asupra lui cu acei 50 de ómeni si facuramu o demonstratiune fõrte cutediatõre, despre o parte noi, de alt'a tribunulu Damianu cu cetele sale. Kovács,

*) Toth-falu.

*) Nagyág.

parandui-se că are a face cu o putere mare de vrajmăsi, s'a spariatu atât de tare, încatu a fugitu din Zlatn'a cu trup'a sa in capu de nópte in linisce deplina si s'a retrasu până la Ighiu*), éra cuartirulu pregatitu pentru elu in Zlatn'a, dara nelocuitu nici-o di, ni l'a lasatu noue.

Cu acésta ocașiune prim-locotenentele Manzatu isi perduse curagiulu până la atăta, încatu voiá se induplece pe acei 50 de ómeni ai mei prin promissiuni de bani, cá se'lu insociésca până in cetate; dupace inse acestia n'au voitu se'lu urmedie fără comandantele loru, elu se lovia cu capulu de arborii de fagu, blastemandu ór'a in care a esitu din cetate.

Mai tardiu, dupace s'au adunatu mai multi ómeni armati, Manzatu alegèndu'si pe cei mai bravi, a formatu din ei o compania, de care voiá elu se fia insoçitu până in cetate; ómenii inse nici acuma n'au voitu se'i urmedie lui, de si elu schimbase chiaru, si pe conducatori.

Maiorulu Kovács s'a reculesu preste puçinu din fric'a sa si s'a intorsu éراسi spre Zlatn'a, s'a opritu inse la Gur'a-Ursului. Noi ne-amu retrasu cu acei 50 de ómeni până in Valea-Dosului, unde amu luatut dispositiunile necesarie pentru rescularea locuitoriloru de prin pregiuru; totuodata provocaramu si pe prefectulu Jancu, cá se ne trimita munitiune si ómeni spre a tranti pe vrajmăsiu. Dupace inse Kemény apucase se atace pe Jancu, acesta nu numai că n'a fostu in stare se ne trimita vre-unu sucursu, ci mai virtosu ilu asteptá elu dela mine. Bataliile lui Jancu cu Kemény au tînutu neincetatu noue (9) dile intregi.

Eu m'am retrasu cu mic'a mea trupa pe culmea muntelui Vulcoiu si aci asteptaiu trei dile cá se se adune luptatorii, nutrindu-ne numai cu carne fripta, inse nesarata. Pe Kovács noi nu l'am potutu ataca si arunca din positiunea lui; că-ci adeca Lupulu Kemény dupace ocupase Abrudulu, a trimisu o compania de hönvedi la Zlatn'a si prin acésta s'a inpreunatu cu Kovács la Gur'a-Ursului. Totuodata au strabatutu si alte trupe magiare pe aprópe de mine. Eu eram impresuratu din tóte laturile de cătra cete numeróse de

*) Magyar-Igen.

insurgenti; pozițiunea mea erá fôrte critica. Pe lângă vrajmăsiulu carele ne inpresurá, mai aveamu se luptamu cu altulu mai periculosu, éra acesta erá fόμεa si lips'a totala de munițiune. Dara preste tôte acestea lupt'a cea mai inversiunata o aveamu eu cu prim-locotenentele Manzatu. Acesta descuragiatu cu totulu prin pericolulu ce ne amerintiá, dupace nicidecum nu a fostu in stare se induplece pe ómeni cá se mérga cu elu in cetate, acum a inceputu se'i indemne cá se'i urmedie lui in Romani'a la armat'a c. r.; dara si acestu planu alu seu s'a sfarmatu de constanti'a neclatita a luptatoriloru, carii erau decisi a luptá pe viétia pe mórte pentru imperatu si tronul si pentru natiunea loru.

In acea pozițiune strimtorata eu am trimisu prefectulu Jancu in ajutoriu 400 de ómeni cu tribunulu Joanu Munteanu. Cu ceialalti luptatori mi-am spartu drumu printre trupele magiare dela Abrudu si Zlatn'a, si am esitu la Almasiu. Dupace ómenii s'au restauratu aici cu nutrementulu necesariu, am plecatu intr'unu marsiu iute la Hondolu, unde stationá o compania de insurgenti. Asupra acesteia ne aruncaramu noi pe la 10 óre demánéti'a cu totulu pe neasteptate, incátu abia au scapatu din trens'a 25 ómeni cu viétia. Noi amu perdutu numai unu pistolu si unu calu. Aici noi aflaramu vestmente, pâne, vinu, carne, arme si munițiune. Dupace ne-amu întorsu dela Hondolu, m'am certatu doue dile cu prim-locotenentele Manzatu, din cauza cá eu pretindeamu cá si noi se mergemu la Abrudu in contra lui Kemény, pe care Jancu si ceilalti prefecti romani l'au fostu taiatu de cátra alte trupe, apoi l'au inpresoratu si strimtoratu in orasiulu Abrudu atátu de multu, incátu elu cu tóta trup'a sa erá espusu la celu mai mare periculu; Manzatu, inse s'a opusu la pretensiunea mea, declarandu, cá noi trebuie se ne luamu óresi-care timpu de repausu. Dara pâna candu elu repausá, Kemény scapá dela Dealulu-mare, pe care Jancu ni'lu incrediuse noue cá se'lu aparamu; nimenea nu 'ia tînutu calea.

Dupace Kemény, batutu si urmaritu, apucase a trece pe la Zlatn'a, noi amu aflatu, cá la Baiti'a mai remasese unu batalionu de insurgenti, pentru-cá se

operedie cu trup'a lui Kemény. In buna intielegere cu parochii dela Rovin'a si Stoiénés'a, precum si cu tribunulu Damianu, noi deciseramu cá se'lu atacamu si se'lu alungamu din munti. Noi acum aveamu unu tunuletiu, dara numai cu 12 cartusie. Ataculu se incepù la 5 óre si tñù pàna la 10. Planulu de atacu a fostu proiectatu cu atàta prevedere si esecutatu atàtu de bine, încàtu noi eramu pe aprópe se inpresuramu bata-lionulu intregu si se'lu prindemu, pe candu ómenii parochului din Rovin'a aruncandu-se dintr'odata asupra cãtorva cai, carii se aflau in cale si incalecandu, fugira pe aci incolo. Ceilalti ómeni ai preotului nesciindu care se fia caus'a fugei celora si standu deocamdata cá in-marmuriti, o luara apoi si ei dupa ceilalti si asia vraj-masiulu scapà din latiulu bine aruncatu. Remanendu eu numai cu ómenii mei, m'am retrasu in ordinea cea mai buna; cu tóte acestea trupele insurgentiloru s'au de-moralisatu intru atàtu, încàtu dupa cãteva zile depar-tandu-se din Baiti'a au esitu din munti. In acea lupta insurgentii au perdutu 2 oficiari si 35 - 40 ómeni morti si cam totu atãti raniti, era noi numai unu mortu si doi greu raniti, carii mai tardiu au si moritu.

Acum acea parte a muntiloru, in care me aflamu eu, erá curatita de insurgenti, si noi credeamu, cà acum amu scapatu de ei pentru totudeauna. Noi luaramu mesuri cá se ne aprovizionamu cu cerealii pentru pàne, din cauza cà insurgentii dupace au vediutu cà nici-de-cum nu potu strabate in sinulu muntiloru, ne-au ame-rintiatu cà ne voru supune cu fómee. Si intru adeveru cà lips'a si scumpetea mijlóceloru de viétia ajunsese atàtu de mare, încàtu o mertia (ferdela, mesura) de gràu se urcase in pretiu pàna la 10 si 15 fl. etc. si o cupa de sare pàna la 1 fl. mon. conv. Deci avèndu noi scopulu acesta, pe candu plecaramu cu tribunulu Damianu si cu 300 de ómeni la Gioagiu, Manzatu plecà in primblare la Jancu. Insurgentii aveau in Gioagiu unu magazinu de cerealii. Acei stationati acolo pentru paz'a magazinului, luati de càtra noi pe fuga, au saritu in Muresiu, unde s'au si innecatu.

Cele 48 de cara incarcate cu cerealii, cu vest-minte si cu alte efecte rapite din satele romanesci,

tocma pe candu avea se tréca Muresiulu, noi le in-tórseramu inapoi; mai incarcaramu si alte cara mai multe cu bucate din magazinu; deteramu apoi si ómeniloru mei si altora voia cá se ia din acela bucate câte voru voi. Indata ce insurgentii aflara acésta, au trimisu dela Portus unu batalionu cu o bateria de tunuri, cá se me alunge si se reia cerealiile ocupate de mine; eu inse manecasemu cu prad'a mea fórte de timpuriu, si ajungèndu la Rapoltu, de acolo am mai luatú alte 1500 mertie. Candu au ajunsu batalionulu care me urmaria pe mine pàna la Rapoltu, eu inaintasemu pàna la Bobàln'a. Aici n'am aflatu bucate, am luatú inse numai 100 vedre de vinu. Pe candu au ajunsu batalionulu vrajmasiu acolo, eu eram in Bacainti'a.

Acele cantitati de cerealii transportate de mine cu fericire in munti, au fostu in gradulu supremu bine venite. Pentru ómenii mei am infintiatu unu magazinu; am indestulatu si pe ceilalti locuitori. Acestu lucru avù o influintia atàtu de bine facátóre asupra pretiuriloru de bucate din acea regiune, încàtu acelea au cadiutu dintr'odata dela 10 - 15 fl la 4 fl. valuta de Vien'a.

Pe candu eu me aflámu in Balsi'a in óresi-care repausu dupa strapatiile acelei espeditiuni, si pe candu decisesemu cá se mergu la Jancu spre a ne consultá despre operatiunile ulterióre câte ar mai fi a se întreprinde, éta aflaiu cum-cà doue batalióne de insurgenti éra si afla in marsiu càtra Zlatn'a. Dupace mi-am castigatu sciri exacte despre adevverulu acestei întreprinderi, de o parte amu pusu se ocupe drumulu càtra Zlatn'a si am datu batalionulu meu ordinele necesarie, éra de alt'a am incunoscintiatu pe Jancu si 'iam cerutu se-mi dea ajutoriu dupa putintia.

De càtra séra noi ajunseramu de asupra Zlatnei pe dealulu jidoviloru. Ómenii mei erau inspirati de atàta curagiu, încàtu mai multi din ei cutediara se descinda in contra poruncei pàna la anteposturile vrajmasie. Acea nópte o petrecuramu in observatiune reciproca. Eu asteptamu ajutoriulu cerutu dela Jancu. In 29 Juniu demànéti'a la 4 óre se începù ataculu si foculu tinù pàna la 11 óre necurmatu. Insurgentii apucasera de asupra si me silira se me retragu. Intr'aceea vení si ajutoriulu

trimisu mie de cătra Jancu, si decise sortile bataliei in favórea nóstra. Inmultiti asia, noi intraramu in Zlatn'a, si scotiendu de acolo pe vrajmasiu l'am pusu pe fuga. Spaim'a intre insurgenti a fostu asia de mare, încatu soldatii isi lasara inapoi pe ofirci, cari apoi din desperatiune erau pe aci se se inpusce ei insii.

In acésta batalia au remasu pe locul de lupta preste 100 de insurgenti morti. Noi amu perduu 30 morti si mai multi raniti. Curagiu si bravura au aratatu in acésta lovire mai alesu centurionulu Joanu Munteanu si Teodoru Julianu, carele m'au ajutatu fórte bine pe unu piscu de munte, unde me aparamu numai cu 20 de ómeni; cà-ci adeca Manzatu se departase in timpulu retragerii cu ceilalti ómeni, pàna la Almasiu, distantia de doue óre dela Zlatn'a. Ómenii trimisi noue de cătra Jancu in ajutoriu au aprinsu ce e dreptu la ocaziunea acésta in gón'a vrajmasiului prin Zlatn'a câteva case, dara eu ajutatu de Joanu Munteanu si Teodoru Julianu preste puçinu am curmatu intinderea focului.

Acuma noi ne asiediaramu in Zlatn'a. Cu munitiune eramu prevediuti, pentru-cà cumparaseram 1 $\frac{1}{2}$ maji de pulbere. Luptatorii erau cu voia buna, pentru-cà aveau mancare de ajunsu; erau si inbracati binisioru, încatu au potutu se lapede sdrantieile pline de peduchi, pe care le purtasera patru luni.

In 3 Juliu plecaramu cu prim-locotenentele Manzatu, cu Vasilie Munteanu, Joanu Procopiu si cu Barbu, cá se cercetamu positiunea luata de cătra Kovács la Gur'a-Ursului, pàna unde fusese elu fugaritu. Indata ce zariramu anteposturile vrajmasie, ne aruncaramu asupra lor, de si eramu numai cinci insi, dar fiindu toti calari, le puseram pe fuga. Prin acésta lagarulu vrajmasiescu alu lui Kovács se turburà intru atàta, încatu o si luà pe aci incolo.

In 4 Juliu Kovács s'a incercatu se mérga din nou asupra Zlatnei; dupace inse noi batuseram ante-gard'a lui si elu inca s'a convinsu despre positiunea nóstra cea tare, s'a retrasu pàna la Siardu.

Noi l'am urmaritu pàna la Gur'a-Ampoitiei si acolo ne amu pusu lagarulu. Dupa acestea eu m'am dusu la Jancu, pentru-cà se ne consultamu despre operatiunile

ulterióre in contra insurgentiloru. O trupa de insurgenti a cercatu in absentia mea se strabata éراسi càtra Zlatn'a; dupace inse ea observà positiunea cea tare a trupei nóstre, s'a intorsu fàra nici-unu resultatu si fàra a se demite la vreo lupta. Manzatu urmari pe acésta trupa vrajmasia pàna la Gur'a-Ampoitiei, unde s'a incinsu o lovire, singur'a la care eu n'am fostu si n'am cooperatu in persóna. Insurgentii perdura unu capitanu dela husari si 6 ómeni; noi n'amu perdutu nici-unu omu. In acésta afacere inca s'a distinsu centurionulu Joanu Munteanu si Amosu Fràncu. Manzatu s'a retrasu dupa aceea cu luptatorii éراسi la Zlatn'a.

Dupa întórcerea mea dela Jancu, eu eramu prea decisu cá se mai atacu odata cu ori-ce pretiu trupele vrajmasie de inpresurare si se scapu cetatea. Spre scopulu acesta facuiu dispositiunile necesare; insarcinaiu pe tribunulu Joanu Procopiu cá se conscria pe toti ómenii tineri din tribunatulu seu, se'i armadie si se'i deprinda bine in folosirea armeloru de focu. Eu am cónscrisu din prefectur'a lui Jancu 400 de feciori, cu cari mi-am întregitu batalionulu; si am cumparatu pusci si lanci pentru aceia caroru le lipsiau; am cumparatu si cai pentru càtiva calareti, de carii mie 'mi lipsiau pàna atunci. Dela Jancu am adusu unu tunuletiu cu 12 incarcaturi, éra pentru celalaltu pe care 'lu aveamu eu, am cumparatu lafetta si róte, m'am provediutu si de munitiune, am luat u in ajutoriu si pe parochulu Simeonu Groza din Rovin'a cu cei 600 de ómeni ai sei. In 24 Juliu am plecatu càtra cetatea Alba-Julia, a carei sórte apasá greu asupra nóstra. Noi eramu 2000 de ómeni bine deprinsi, bine disciplinati, dar afara de batalionu nu toti armati bine si provediuti numai cu câte 5—6 fisicuri. In acea di veniram u pàna la Gur'a-Ursului, de acolo ajunseramu preste nópte pàna la Gur'a-Ampoitiei, unde steteau 4 companii de insurgenti la anteposturi. In 25 Juliu noi atacaramu acele 4 companii si se incinse o batalia ferbinte cu focu din tuuri, rachete si muschete, care tînù 6 óre necurmatu.

Garnisón'a din cetate audise si sciuse fórt e bine despre lupt'a nóstra desperata cu insurgentii, cá si mai inainte, ea inse nu s'a miscatu cá se ne vie intr'ajutoriu.

Prin curagiulu si perseveranti'a nóstra inse amu batutu si respinsu una dupa alta pe vrajmasiu din cele cinci positiuni ale sale alese fórte bine, l'amu scosu apoi chiaru si afara din Sîardu.

Aici isi probara centurionii Joanu Deleanu, Amosu Frâncu, Nicolae Popa si Joanu Munteanu curagiulu loru de eroi in modu stralucitu. Dara unu omu tineru din Bucesiu dintre luptacii parochului dela Rovin'a au avutu curagiulu si s'a incumetatu a merge 100 de pasi inaintea trupei; totusi astadata prim-locotenentele Manzatu ne-a intrecutu pe toti in curagiu si bravura. In cele din urma inse ne-a lipsitu munitiunea. Insurgentii au reapucatu positiunea a siés'a pe o colina tufósa, de unde ne-amu incercatu indesiertu cá se-i alungamu; si fiindu-cà noi nu aveamu calarime de ajunsu, amu fostu respinsi de càtra cavaleri'a vrajmasia cu atàta energia, încàtu Manzatu cu centurionii susu numiti erau pe aci se cadia in captivitate. In acelasi periculu me aflamu si eu, cà-ci abia apucasemu diece pasi inaintea persecutoriloru. In acestu momentu decisivu fuseiu scapatu cá prin minune prin decurionulu Adamu Maiorescu (alias Trifu), Joanu Bogatianu, Joanu Aurarianu si Petru Sangereanu, totu barbati carii si pàna acum s'au distinsu in tóte bataliile prin bravura singulara. Acesti 4 ómeni adeca postati in dosulu unui gardu de viia, la drumulu tierei, atacara cavaleri'a vrajmasia fàra frica, si trasera in locotenentele insurgentiloru, care alergá cu plotonulu seu in galopu, precum si asupra husariloru carii ii urmau lui. Calulu locotenentelului de insurgenti si trei husari cadiura la pamentu; preste acestia se inpedecara urmatorii si asia isi inchisera ei insii drumulu. Acum se produse in cavaleri'a vrajmasia o turburare selbatica; prin acésta eu castigaiu timpu cá se scapu din pericolulu invederatu.

Intr'aceea pedestrimea vrajmasia inaintá; ómenii nostrii se risipisera si noi ne aflamu in starea cea mai critica. Atunci Joanu Antonelli vice-centurionulu dela a patr'a compania a batalionului, sarindu preste unu perau adunà imprejuru de sine pe càti ómeni potù, aparà retragerea dupa putintia fàra nici-o comanda si apoi venira si ei pe cale inainte. Dupa acésta apucandu

noi érami curagiu, incepuramu se sustînemu érami foculu vrajmasiului, pe candu éta cà tribunulu Joanu Procopiu se arata pe neasteptate cu 300 de luptatori din cerculu Zlatnei, cu lancerii mei si cu vreo 40—50 de calareti, carii inse nu aveau nici-o munitiune; ei se aratara pe culmea muntelui Ampoitiei. Acésta inprejurare decise sórtea bataliei. Insurgentii crediura cà cei veniti din nou si noi suntemu numai avantgard'a lui Jancu, si cà acesta se apropie cu putere mare. Apucati de o frica panica, vrajmasii s'au intorsu in disordinea cea mai mare. Noi ii luaramu la góna cu atàta celeritate, încàtu ei isi lasara mortii neingropati si pe cei greu raniti trantiti la pamentu. Ei isi parasira si magazinele dela Teiusiu, Barabantiu si Secasiu, cum si pànea dela turnulu de pulbere. Ei au lasatu si cetatea, éra trecèndu Muresiulu au datu focu podului, pentru-cà Janculu care nu érá acilea, se nu-i póta urmari. Perderea vrajmasiului in acésta lovire decisiva a fostu mare; ei au lasatu pe loculu de lupta 12 cara cu morti si unu mare numeru de greu raniti, carii in trei zile au muritu toti. Noi inca amu perdutu 21 de luptatori, intre acestia pe bravulu si curagiosulu decurionu Jacobu, a carui familia remase — o veduva cu trei prunci — lipsita de tóte mijlócele vietiei; ea lupta cu cea mai mare lipsa si cu seracia estrema. Dupa acestea noi amu masu inprejurulu cetatiei, éra in 27 Iuliu eu am intratu cu batalionulu in cetate.

Acésta fû cea din urma lovire a nóstra cu insurgentii. Resultatulu ei au fostu, cà noi amu spartu de trei ori prin corpulu de inprejurare si pe acesta l'amu risipitu cu totul, apoi despresurarea cetatii care au fostu inpresurata si bombardata in restimpu de 18 septemani.

Daca dupa tóte acestea in regiunea cetatiei au mai remasu unele despartimente de insurgenti, acelea au fostu ocupate numai dincolo de Muresia cu observarea miscarei trupeloru nóstre imperatesci si ale celoru imperatesci russesci ajutatóre, care venisera dela Sibiiu; éra regiunea cea mai de aprópe a cetatiei érá curatita cu totul de vrajmasi; cu unu cuventu, cetatea fû despresurata perfectu. Asia dara meritulu acestei des-

presurari si alu gonirei insurgentiloru de pe lângă cetate ilu póte denegá romaniloru numai pism'a urita, care isi ia de problema a intuneca curatul adeveru si a defaima virtutea.

Cinade, pe la finea lui Decembre 1849.“

Postscriptu alu redactiunei.

Acestea trei raporturi, alu caroru coprinsu ilu comunicamu generatiunei presente dupa originalele germane in limb'a nóstra, facu ce e dreptu, o parte essentiala din istori'a evenimenteloru revolutionarie si bellice dela 1848/49; inse totu numai una parte relativa la actiunile de pe teritoriulu ce se marginesce intre liniile, care se potu trage dela Dev'a preste comitatulu Zarandu pàna la Cîuci'a si Huiedinu, de acolo preste Clusiu, Turd'a, pe Ariesiu si Murasiu pàna la Blasiu, éra de aci in semicercu preste Vintiulu de josu totu la Dev'a. Revolutiunea inse a fostu generala si conflictele sangeróse s'au intinsu in restimpu de diece luni preste totu coprinsulu tierei; mai preste totu au domnit ferulu, plumbulu si in multe parti flacarile focului, anarchi'a si terorismulu. Pentru-cá se se póta scrie o istoria impartiala, obiectiva si in adeveru instructiva din acei ani, se ceru documente si preste totu materialu istoricu fàra asemenare mai bogatu decâtu se coprinde in acestea trei acte, multu mai bogatu decâtu este colectiunea pe care o publicaseramu totu noi in anii 1870 pàna la 1878 alaturea cu documente multu mai vechi in „Transilvani'a“. Chiaru si acestea trei documente mai au lipsa de intregiri cu fapte complinite, de valóre istorica; cu atátu se simte mai tare lips'a de informatiuni autentice din alte prefecturi.

Noi din partea nóstra nu vomu lipsí a continuá dela Octobre inainte publicarea de alte documente si mai ântaiu de acelea esite din pén'a unoru oficiari ai armatei c. r., cari au datu atestate ex officio despre tînut'a romaniloru din acelea timpuri. Nu vomu lipsí a ne ocupa si cu descrierea pe càtu ne permitu impregiurarile, a tînutei si activitatiei comitetului nationale romanescu, convocatu la Sibiiu alaturea cu unu altu

comitetu totu nationale alu Sasiloru, preste care ambele erá pusu unu organu superioru sub nume de „Comitetu pentru apararea tierei - Landesvertheidigungs-Ausschuss“, alu carui presiedinte erá insusi comandantele supremu br. Anton Puchner, éra in lips'a lui sau in casu de bóla, ceea ce i se intemplá mai desu din caus'a podagrei, generalulu FML. Pfersmann.

Despre comitetulu nationale romanescu s'au latitu si pàna acum in generatiunile noue o multime de sciri, mai multe cu totulu false, altele defectuóse, unele schimosite, éra adversarii au sciutu se invente fabule si fictiuni despre acelu comitetu, care tóte rivalisédia in absurditati. Este timpulu supremu cá se se reduca tóte la valórea loru adevérata. Istori'a aceluor timpuri publicate de Alexandru Papiu Ilarianu coprinde multe informatiuni fórté pretióse, îi lipsescu inse si mai multe, éra apretiarile sale relative mai alesu la unele persóne de rangu, sunt facute cu pasiune tinerésca atátu de infocata, încátu dupa 18 ani dela publicarea acelei istorii insusi auctorulu recunóscea, cá daca ar mai scóte o editiune, ar avea se rectifice multe.

Membrii comitetului romanescu si toti càti au lucratu impreuna cu elu in Sibiiu, isi aruncasera cum se dice, viéti'a loru in siantiu, renuntiasera la ea faéia cu repetitele decisiuni luate din partea insurgentiloru: de a le ascunde sórele in dio'a in care aru fi potutu pune màn'a pe densii. O corporatiune precum a fostu acelu comitetu, ori càtu fusese elu marginitu in activitatea sa prin comand'a suprema a trupeloru, si ori-càte erori ar fi comisú elu, merita se ocupe o pagina in istori'a natiunei si a tierei nóstre dupa judecat'a toturoru, carii sciu se reflecte la neaudit'a puéinatate a midiu-lóceloru de actiune, asupra carora dispunea acelu comitetu. Dintre membrii lui se mai afla trei in viétia. Cá màne au se dispara si aceia de pe scena, si apoi nu scimu, cine va mai fi cá se controledie cele ce se voru scrie despre activitatea acelu comitetu.

G. Baritiu.